

ลักษณะเนื้อหาของเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

สังข์ศิลป์ชัย เป็นเรื่องที่แพร่หลายอยู่ในหมู่คนไทยทั้งในภาคกลางและภาคอีสานมาเป็นเวลาด้านาน ดังนั้นวรรณกรรมของไทยจึงมีต้นฉบับของเรื่องสังข์ศิลป์ชัยอยู่หลายฉบับด้วยกัน และเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน มีดังนี้

ในภาคอีสาน ปรากฏว่ามีเรื่องสังข์ศิลป์ชัยอยู่สองฉบับ คือ

ก. สังข์ศิลป์ชัย ฉบับจารึกควยอักษรตัวธรรมของภาคอีสานสำนวนร้อยแก้ว ฉบับนี้ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ และในปัจจุบันก็ยังไม่มีการจัดพิมพ์โดยสมบูรณ์

ข. สังข์ศิลป์ชัย ฉบับอักษรตัวไทยน้อย สำนวนร้อยกรอง ผู้ประพันธ์คือ ท้าวปรากฏคำ สังข์ศิลป์ชัยฉบับนี้เป็นฉบับที่ชาวอีสานนิยมอ่านกันมากที่สุดตั้งแต่อดีตกาลจนครบเท่าทุกวันนี้ เป็นฉบับที่มีการจัดพิมพ์ขึ้นเรียบร้อย และสามารถหาฉบับเขียนบนใบลานได้ไม่ยากนัก จึงได้นำมาศึกษาและวิจัยไว้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ในภาคกลาง เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ก็ได้รับความนิยมไม่น้อยเพราะมีเรื่องสังข์ศิลป์ชัยอยู่ถึงสี่ฉบับ คือ

ก. บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัยฉบับกรุงเก่าหรือฉบับสมัยอยุธยา ต้นฉบับเรื่องนี้ยังอยู่ในเล่มสมุดไทย ซึ่งขณะนี้เก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ มีทั้งหมด 13 เล่ม คือ ตั้งแต่เลขที่ 105 ถึงเลขที่ 107 อยู่ในมัดที่ 137 และตั้งแต่เลขที่ 108 ถึงเลขที่ 117 อยู่ในมัดที่ 138

ข. สังข์ศิลป์ชัยฉบับกลอนสวด ของตากงยายมุน ประพันธ์ขึ้นหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง (พ.ศ. 2310) โดยผู้ประพันธ์ทั้งสองเห็นว่าหนังสือต้นฉบับเดิมถูกเผาสูญหายไป จึงแต่งสังข์ศิลป์ชัยฉบับกลอนสวดขึ้นมาเพื่อทดแทนของเก่าที่สูญไปในระหว่างสงคราม

ค. พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่สองแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้งที่พระองค์ทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์

ง. บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัย พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งทรงนิพนธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องสังข์ศิลป์ชัยนี้ยังปรากฏอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านของไทยด้วย เช่นในประเทศสาธารณรัฐเขมร¹

เรื่องสังข์ศิลป์ชัยฉบับต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันก็เฉพาะรายละเอียดของเรื่อง ในหนังสือได้นำเรื่องสังข์ศิลป์ชัยฉบับท้าวปรางค์คำ มาเปรียบเทียบกับสังข์ศิลป์ชัยของภาคกลาง เพื่อให้เห็นความแตกต่างและคล้ายคลึงกันในทางด้านลักษณะเนื้อหาของเรื่องในแง่ต่าง ๆ เทาที่จะสามารถยกมาวิเคราะห์ได้ โดยจะแยกพิจารณาเป็นสังข์ศิลป์ชัยฉบับท้าวปรางค์คำฉบับหนึ่ง และสังข์ศิลป์ชัยทุกฉบับของภาคกลางอีกพวกหนึ่ง

1. สังข์ศิลป์ชัย ฉบับท้าวปรางค์คำ

ในการวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาของเรื่องสังข์ศิลป์ชัยฉบับนี้ จะได้พิจารณาในแง่ที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่อง การจำแนกประเภทของเรื่องตามลักษณะเนื้อหา แก่นเรื่อง และจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ โดยจะได้วิเคราะห์ตามลำดับหัวข้อเรื่องดังกล่าวนั้นต่อไปจนจบวิทยานิพนธ์เล่มนี้

¹ Thao Nhouy Abhay, "Sin Xay", Kingdom of Laos, ed. by France - Asie (Limoges : A Bontemps Co; Ltd., 1959), pp. 359 - 60.

1.1 ที่มาของเรื่อง

สังข์ศิลป์ชัย เป็นวรรณกรรมเอกของภาคอีสานฉบับหนึ่งที่ปรากฏนามผู้ประพันธ์อย่างแน่ชัด ซึ่งผิดจากวรรณกรรมอีสานส่วนมากที่มักจะไม่ทราบนามผู้ประพันธ์ อย่างไรก็ตาม สังข์ศิลป์ชัย ก็ยังคงประสบปัญหาเช่นเดียวกับกับวรรณกรรมอีสานเรื่องอื่น ๆ อยู่ เพราะประวัติและความเป็นมาของเรื่องยังไม่มีผู้ใดทราบอย่างแน่ชัด ฉะนั้นจึงได้นำปัญหาเรื่องที่มาของวรรณกรรมเอกฉบับนี้มาพิจารณาเป็นอันดับแรก

อันที่จริงปัญหาเรื่องที่มาของ สังข์ศิลป์ชัย นี้ไม่น่าจะเกิดขึ้น เพราะในตอนต้นก่อนเริ่มเรื่อง ท้าวปรางค์คำไค้เขียนไว้ว่า

บัดนี้	ชาจักปูนแต่งตั้ง	ไซชาตแป้ทมม	ก่อนแล้ว
เป็นที่	ยูแยงฝูง	ฟ้าเพ็งพายชอย	
ความที่	อัสจรัยล้ำ	โลกางทิม	เสานี้
มีใน	ห่าสิบชาตแท้	เทียวไซสงเวร	แท้แล้ว ¹

"ห่าสิบชาต" ที่ท้าวปรางค์คำไค้กล่าวถึงนี้น่าจะเป็นชื่อเรื่องที่มีความหมายเดียวกันกับ ปัญญาสชาต ของภาคกลาง ฉะนั้นถ้าความในบทกลอนข้างต้นที่กล่าวถึงหนังสือ "ห่าสิบชาต" นั้นหมายถึงหนังสือ ปัญญาสชาต ฉบับหอสมุดแห่งชาติที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่รวบรวมไว้ เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ก็น่าจะปรากฏอยู่ในหนังสือ ปัญญาสชาต ฉบับหอสมุดแห่งชาติด้วย แต่เมื่อใดที่ตรวจหนังสือ ปัญญาสชาต ฉบับดังกล่าวทั้งหกสิบเอ็ดเรื่องแล้วก็ไม่พบว่ามีเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย อยู่เลย จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องที่มาของวรรณกรรมเอกเรื่องนี้ขึ้น การพิจารณาปัญหาเรื่องที่มาของ สังข์ศิลป์ชัย นี้ขอแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ

¹ ท้าวปรางค์คำ, สังข์ศิลป์ชัย, ตรวจสอบโดย สีลา วีระวงศ์ (เวียงจันทน์ : กระทรวงธรรมการ, 2512), หน้า 2.

1.1.1 ประเด็นแรกที่จะตั้งข้อสังเกตคือ เรื่อง สังขศิลป์ชัย นี้ท้าวปรางค์คำ ไค้นำมาจากหนังสือ ชาลิสชาติ หรือ ปัญญาสชาดก แต่เป็นหนังสือปัญญาสชาดกคนละฉบับกับ ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ เพราะหนังสือ ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นหนังสือประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทยแต่โบราณ¹ นั้นไม่ไคมีเพียงฉบับเดียวที่เป็นของหอสมุดแห่งชาติ หรือฉบับที่ภิกษุชาวเขียงใหม่รวบรวมไว้เท่านั้น แต่มีหลายฉบับด้วยกันและมีทั้งในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาชนลาว สหภาพพม่า และสาธารณรัฐเขมร ปัญญาสชาดก แต่ละฉบับต่างก็มีเรื่องชาดกบรรจุอยู่ทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน เมื่อตรวจสอบดูสารบัญเรื่องชาดกใน ปัญญาสชาดก แต่ละฉบับที่ หลุยส์ ฟินอต² ไครวบรวมไว้ก็ไคปรากฏว่ามีเรื่อง สังขศิลป์ชัย อยู่เลย มีพบแต่เพียงว่าเรื่องชาดกเรื่องหนึ่งชื่อ กุตราช อยู่ใน ปัญญาสชาดก ฉบับสาธารณรัฐประชาชนลาว ซึ่งนี้เหมือนกับชื่อมิก้าของ สังขศิลป์ชัย ในเรื่อง สังขศิลป์ชัย ของท้าวปรางค์คำ แต่เนื่องจากไคสามารถหาต้นฉบับ ปัญญาสชาดก ฉบับดังกล่าวมาศึกษาคนควาไค จึงมีอาจลงความเห็นอย่างแน่นอนไคว่า เรื่อง สังขศิลป์ชัย นี้ ท้าวปรางค์คำนำมาจากเรื่อง กุตราช ฉะนั้นในที่สุดจึงเพียงแต่ตั้งข้อสังเกตไว้เพื่อไคให้ผู้อื่นคนควาต่อไปว่า เรื่อง สังขศิลป์ชัย ฉะนั้นจะมาจาก ปัญญาสชาดก จริงแล้ว จะตองมาจาก ปัญญาสชาดก ฉบับอื่นนอกเหนือจากฉบับหอสมุดแห่งชาติของภาคกลาง

1.1.2 ประเด็นที่สองที่จะตั้งข้อสังเกตคือ เรื่อง สังขศิลป์ชัย นี้ ท้าวปรางค์คำไคไค้นำมาจากหนังสือ ปัญญาสชาดก แต่คงนำมาจากนิทานพื้นบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาจนแพร่หลายอยู่ในภูมิภาคนั้น ภายหลังก้าวปรางค์คำเห็นว่ามีผู้นิยมเรื่องนี้มาก จึงนำมาประพันธ์ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามฉันทลักษณ์ของภาคอีสาน การที่ท้าวปรางค์คำเขียนไว้ว่านำเรื่องนี้มา

¹ ปัญญาสชาดก, เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่สอง, พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2499), หน้า ค.

² Finot, Louis, "Recherches sur la Littérature Laotienne", Bulletin de l'Ecole Française d' Extrême - Orient, XVII.5 (1917), p.45.

จากหนังสือ "หาสิบชาต" จึงพิจารณาได้ว่าหนังสือปัญจาสชาตกได้แพร่หลายเขามายังดินแดนแถบภาคอีสานและได้รับความนิยมนิยมในหมู่ชาวอีสานมาก ทั้งนี้เพราะชาวไทยในสมัยนั้นมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก จึงพลอยเลื่อมใสศรัทธาเรื่องชาตกซึ่งถือว่าเป็นเรื่องอภิศงขาคีของพระพุทธเจ้า เมื่อท้าวปรางค์คำนำนันทานมาแต่งจึงอ้างว่านำมาจากหนังสือ "หาสิบชาต" หรือ ปัญจาสชาตก เพื่อให้คนนิยมเรื่องของตนเช่นเดียวกับที่นิยมปัญจาสชาตก เพราะวรรณกรรมอีสานอื่น ๆ หลายเรื่องก็อ้างไว้ตอนต้นเรื่องว่านำมาจากเรื่องชาตกในหนังสือหาสิบชาตเช่นเดียวกัน เช่นในหนังสือเรื่องท้าวแก้วเรศของอีสาน มีกล่าวไว้ว่า

บัดนี้ จักได้นำชาตท้าวปางกอนโพธิยาน ยามยังเที่ยวสงสานสังเวณเวียนไซ้ตามท้ออาจนเจ้าแปมามีกอน ว่ามีในหัตถ์หาสิบชาตแท้เที่ยวไซ้สังเวณวามา¹

นอกจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นแล้ว เหตุที่ท้าวปรางค์คำกล่าวว่าเป็นเรื่องสังขศิลป์ชัยมีใน "หาสิบชาต" นั้นอาจเนื่องมาจากท้าวปรางค์คำไม่ทราบว่าเป็นเรื่องสังขศิลป์ชัยนั้นไม่อยู่ในปัญจาสชาตก เพราะการที่จะหาต้นฉบับปัญจาสชาตกอ่านได้ครบทั้งหาสิบเรื่องนั้นเป็นเรื่องยากในสมัยก่อน เพราะความกว้างขวางทางด้านการพิมพ์ยังไม่มี แต่ทว่าคนเล่าเรื่องสังขศิลป์ชัยสืบต่อกันมาว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องในปัญจาสชาตก ท้าวปรางค์คำรับฟังเรื่องนี้อีกทอดหนึ่งจึงเขียนลงไว้ว่าเรื่องสังขศิลป์ชัยนี้ นำมาจากหนังสือหาสิบชาตตามที่ได้รับการบอกเล่าสืบมา

เรื่องที่มาของเรื่องสังขศิลป์ชัย ยังไม่สามารถชี้แจงไปอย่างแน่ชัดได้ จึงเพียงแต่ตั้งข้อสังเกตไว้สำหรับผู้ที่มีความสนใจจะได้อีกศึกษาต่อไป

¹ ท้าวกาละเกด, หน้า 1.

1.2 เนื้อเรื่องย่อ

เนื่องจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ฉบับอีสานยังไม่ค่อยจะแพร่หลายนักในหมู่นักศึกษาและบุคคลทั่วไปทางค่านววรรณกรรมที่อยู่ในภาคอื่นนอกเหนือจากภาคอีสาน และมีเนื้อความในท้องเรื่องหลายตอนแตกต่างไปจากเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ฉบับต่าง ๆ ของภาคกลาง อีกทั้งวรรณกรรมฉบับนี้ยังค่อนข้างจะติดตามหาอ่านยาก ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องนำเนื้อเรื่องย่อมาลงไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อผู้ศึกษาจะสามารถติดตามวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ได้อย่างเข้าใจแจ่มชัดยิ่งขึ้นในเมื่อจำเป็นต้องกล่าวถึงความในเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ฉบับภาคอีสานซึ่งเป็นวรรณกรรมอีสานเล่มที่ใช้วิจัยตลอดวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อีกทั้งยังจะสามารถเห็นความแตกต่างและคล้ายคลึงกันของ สังข์ศิลป์ชัย ฉบับอีสาน กับ สังข์ศิลป์ชัย ฉบับของภาคกลางได้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย

เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ฉบับอีสานนี้มี เนื้อความแบ่งออกเป็นบท ¹ ต่าง ๆ รวม 15 บทด้วยกัน ทั้งนี้ใจความสำคัญในแต่ละบทดังนี้คือ

สมมุติบท

ท้าวสุคราฐ ² ครองเมืองเบ็ญจาด ³ มีมเหสีนามว่า นางจันทา มีน้องสาวรวมมารดาอยู่คนเดียวกันนามว่านางสุนทนา ⁴ ท้าวสุคราฐรักน้องสาวมากจึงไม่ยอมยกให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่มาสู่ขอ คุยยังไม่พบผู้คู่ควรกัน

¹ คำว่า บท นี้ในภาษาอีสาน ใช้คำว่า บั้น แปลว่า ตอน

² ใน สังข์ศิลป์ชัย ฉบับท้าวปราสาทคำที่มหาสิลาตรวจทานนี้ เขียนว่า สุคราฐ แต่ตามอักษรวิธีที่ใช้กันทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน เขียน กุศระราศ

³ ใน สังข์ศิลป์ชัย ฉบับท้าวปราสาทคำที่มหาสิลาตรวจทานนี้เขียนว่า เบ็ญจาด แต่ตามอักษรวิธีที่ใช้กันทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน เขียน เบ็ญจาน

⁴ ใน สังข์ศิลป์ชัย ฉบับท้าวปราสาทคำที่มหาสิลาตรวจทานนี้เขียนว่า สุนทนา

ยักขกระสันบัน 1

มียักษ์ตนหนึ่งนามว่า ท้าวกุมภันท์² ครองเมืองอโนราฐ เกิดความกระสันใครจะมีเมเหล่จึงเหาะไปทูลถามเกี่ยวกับเรื่องเนื้อคู่ของตนกับพระสุวันราชบนสวรรค์ เมื่อทราบว่าเป็นคู่ของตนคือ นางสุนันทาเป็นสาวมนุษย์ ท้าวกุมภันท์จึงติดตามหานางไปถึงเมืองปัญจาล โดยไม่ยอมฟังคำทัดทานของท้าวสุวันราชที่วานางจะนำความเดือดร้อนมาสู่ท้าวกุมภันท์ในภายหลัง ท้าวกุมภันท์ก็เข้าไปหลบซ่อนตัวอยู่ในอุทยานเมืองปัญจาล

สุบินบัน

ในคืนที่ยักษ์กุมภันท์ไปหลบซ่อนตัวอยู่ในอุทยานนั้น ท้าวสุคราษนอนหลับฝันไปว่ามียักษ์ถือสาสน์_____ มาเจรจากวาราว ทำให้ท้าวสุคราษพรันพริ้งจึงเบี่ยงกายจะไปดอกระษรรค์ แต่ยักษ์ตนนั้นก็กลับต้อมีคตมาเฉือนเนื้อ พันแขนข้างขวาขาดจนถึงไหล่ เลือดไหลลงท่วมถึงแผ่นดิน ไทรโค่นายฝันว่า ท้าวสุคราษจะต้องเสียเชื้อพระวงศ์ที่รักใคร่ แล้วพระองค์จักต้องเดินทางไกลออกจากเมือง แต่หลังจากเคราะห์ร้ายฉานไปแล้ว ท้าวสุคราษจะมีพระเกียรติยศแผ่กระจายไปทั่ว ไทรโค่นแนะนำให้ท้าวสุคราษทำพิธีกรรมบนผีสังนางไม้เพื่อให้เคราะห์ร้ายนั้นคลายไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ในสังข์ศิลป์ชัย ฉบับท้าวปรารงค์คำที่มหาสีลาตรวจทานนี้ เขียนว่า ยักขกะสันบัน แต่ตามอักขรวิธีที่ไต่กันทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน เขียน ยักกะสันบัน.

² ในสังข์ศิลป์ชัย ฉบับท้าวปรารงค์คำที่มหาสีลาตรวจทานนี้เขียนว่า กุมพันธ์ แต่ตามอักขรวิธีที่ไต่กันทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน เขียน กุมพัน.

วิปวาสนัน 1

ส่วนนางสุนณฑาพาสาวโงมาเที่ยวอุทยานจนบาย ท้าวกุมภพัชร์ซึ่งคุมคอบที่อยู่จึง
เข้ามาอุ้มนางพาไปสู่ปราสาทของตน ทั้งสองอยู่ด้วยกันจนนางสุนณฑามีชิตาหนึ่งคน ชื่อ
สีดาจันทร์ 2 ซึ่งท้าววรณนาคไค้ขูขไปเป็นคูครอง นางสุนณฑานั้นรักท้าวกุมภพัชร์จนลืมบ้าน
เมืองเดิม

บัพชาบัน 3

ทางเมืองปัญจาด ท้าวกุศราชไค้มอบให้นางจันทาคูแลบ้านเมืองแทน ส่วนพระ
องค์ออกบวช เดินป่าติดตามนางสาวมาจนถึง เมืองจำปานคร ของท้าวภะมาะ จึงทราบข่าว
ของนางสุนณฑาว่าผู้ที่ลักตัวนางไปคือท้าวกุมภพัชร์ผู้มั่งคั่งมาก และต่อมาท้าวกุศราชไค้
ออกบิณฑบาตไปเห็นลูกสาวทั้งเจ็ดของนันทะ เศรษฐีก็เกิดความรักจนไม่อาจทนอยู่ในเพศนักบวช
ต่อไป จึงเดินทางกลับเมืองปัญจาดเพื่อลาสิกขาบท

วิวาหมัน

ท้าวกุศราชสั่งให้ขุนคอนและขุนสี ขุนช่างพังช่างพลายอย่างละพัน มาตัวผู้มาตัว
เมียอย่างละพัน เงินทองคำอย่างละพันชั่ง วัวพันตัว พรอมควายผู้คนพันคน เดินทางไปขอ
นางทั้งเจ็ดที่จำปานคร

1 ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับที่ชาวปรากฏคำที่มหาสีลาตรวจทานเขียนว่า วิปวะวาสนัน ถ้า
ตามหลักภาษาอีสานเขียน วิปวะวาสะบัน

2 ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับที่ชาวปรากฏคำที่มหาสีลาตรวจทานเขียนว่า สีดาจันทร์ ถ้าตาม
หลักภาษาอีสานเขียน สีดาจัน

3 ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับที่ชาวปรากฏคำที่มหาสีลาตรวจทานเขียนว่า บัพพะชาบัน
ถ้าตามหลักภาษาอีสานเขียน บัพพะชาบัน

เมื่อถึงฤกษ์แล้วขุนคอนกับขุนสีก็นำสาสน์ท้าวฤศราช เขาถวายท้าวภามะทา ทูลขอ
นางทั้งเจ็ดตามประเพณี นันทพราหมณ์ไม่อาจขัดได้จึงยอมยกให้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องของ
บุพเพสันนิวาส¹ มารดาของนางทั้งเจ็ดโคสั่งสอนนางทั้งเจ็ดถึงเรื่องการปฏิบัติตนเมื่อไป
อยู่ที่เมืองปัญจาล ขุนคอนและขุนสีรีบพานางทั้งเจ็ดเดินทางมาหนึ่งเดือนก็ถึงเมืองปัญจาล
พอได้ฤกษ์ก็จัดพิธีอภิเษกนางทั้งเจ็ด พระองค์ทรงรักใคร่นางทั้งเจ็ดและนางจันทาทา
เทียมกัน

ปฏิสนธิ²

ท้าวฤศราชประกาศว่านางโคมีโอรสเป็นผู้มีบุญมาก สามารถติดตามนางสุมนทา
กลับคืนมาได้พระองค์จะมอบราชสมบัติให้โอรสองค์นั้น มเหสีทุกองค์พยายามจุกจุกขู่เทียนอ่อน
วอนเวลาเย็นทุกวันเพื่อขอให้ตนมีโอรสผู้บุญ นางปทุมามีคาคนสุดท้องของนันทเศรษฐีได้
รักษาศีลถวาย ถวายอำนาจของศีลทำให้พระอินทร์ต้องประทานเทพสามองค์ ลูกของพระองค์
ลงมาเกิดในท้องนางปทุมมา สององค์ และในท้องนางจันทาอีกองค์

นางปทุมามีฝันก่อนตั้งครรภ์ว่า พระจันทร์ลอยมาเหนือศีรษะ และฝันอีกครั้งว่านาง
แบกอวรุณีแสงทำให้คนกลัวเกรงทั่วไปหมด นางจันทาก็ฝันว่า นางโคซึ่งช่างเผือกออกจาก
เมืองไป ท้าวฤศราชฝันว่า มีสระใหญ่อยู่กลางคุม มีบัวสีทองอยู่ตามกลางบัวทั้งหลาย บัว
สีทองนั้นแสงส่องไปจนถึงเมืองพรม โดยมีบัวอันล้อมรอบอยู่

โหรโคทำนายว่าพระองค์จะโคโอรสผู้บุญมาจากนางปทุมมาและนางจันทา ถึงสาม
องค์ คำทำนายนี้ทำให้นางทั้งหกจิจฉา จึงไปติดสินบนโหรให้ใส่ร้ายนางปทุมมาและนางจันทา
แล้วโคหาแม่แฝดมาทำเสน่ห์ท้าวฤศราช โหรก็กลับคำทำนายว่าโอรสของนางจันทาและนาง
ปทุมมาไม่ค้ำจะมีรูปร่างสวยงาม³ เมื่อถึงกำหนดคลอด นางปทุมมาคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์

¹ ในภาษาอีสาน ไซ่ส่วนความอย่างนี้ว่า แน่นมาซอกกัน.

² ในสังข์ศิลาฉบับ ท้าวปรางค์คำพิมพ์หาสีลาตรวจทานเขียนว่า ปะติสนธิ^๒.

³ ดูรายละเอียดหน้า 152-3

กับโอรสนารีก็ถือศรคามมาควย ส่วนนางจันทาก็คลอกออกมาเป็นราชสีห์หนึ่งวงงาสวยงาม ท้าวฤๅษราชจะลอยแพสังข์และราชสีห์ นางทั้งสองไม่ยอมจึงพาลูกออกจากเมืองไปจนถึง ปรารงค์แก้วที่พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรม¹ มานิรมิตให้ นางทั้งสองจึงเลี้ยงคูโอรสทั้ง สาม² ในปรารงค์นั้น โดยมีสัตว์นับแสนรักษา เมื่อสังข์ศิลป์ชัย³ โตขึ้นก็ขอศรไปประลอง ทำให้ครุฑ นาค ทราบจากฤทธิ์ศรวายุทรวงโศภิตยามาเกิด จึงผัดกันมาอยู่เวรเฝ้า รักษาโดยครุฑอารักขาตอนกลางวัน นาคอารักขาตอนกลางคืน

โคจรบัน

ท้าวฤๅษราชใช้ให้โอรสอันเกิดจากนางทั้งหกไปตามหานางสุเมธดา แต่หกกุมารขอ ออกไปเรียนวิชาก่อน หกกุมารเดินทางมาถึงที่อยู่ของสังข์ศิลป์ชัย เห็นสังข์ศิลป์ชัยอยู่ตาม กลางครุฑและนาคก็บังเกิดความกลัว เมื่อใดใดถามจึงรู้ว่าเป็นที่นองกัน สังข์ศิลป์ชัยจึง พาหกกุมารไปหาแม่ทั้งสองของตน หกกุมารหลอกสังข์ศิลป์ชัยว่าจะกลับไปทูลท้าวฤๅษราชว่า สังข์ศิลป์ชัยเป็นผู้มีฤทธิ์ และให้สังข์ศิลป์ชัยแฉลงศรให้บรรดาหมู่สัตว์ทั้งหลายไปที่ฐานพระนคร เพื่อถวายบังคมพระบิดาและยืนยันคำพูดของหกกุมาร เมื่อสังข์ศิลป์ชัยทำตาม หกกุมารก็รับ สมอ้างว่าเป็นฤทธิ์ของพวกเขาที่ใดเดินทางไปเรียนกลับมา ท้าวฤๅษราชหลงชื่นชมความ สามารถของหกกุมาร แลวให้หกกุมารเดินทางไปตามหานางสุเมธดา หกกุมารจำใจต้องออก เดินทางมาหาสังข์ศิลป์ชัยอีก แลวหลอกให้สังข์ศิลป์ชัยให้ไปตามหานางสุเมธดา โดยอ้างว่า เป็นรับสั่งของท้าวฤๅษราช

1 ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับท้าวปรารงค์คำ ทิมหาสีลาตรวจทานเขียนว่า วิสุกรรม.

2 โอรสทั้งสามมีนามที่พระอินทร์ตั้งให้ตั้งแต่มายอยู่ที่ปราสาทที่เนรมิตให้ซึ่งเรียกว่าเมืองอินทปัตถ์ ว่า สังข์ศิลป์ชัย สุวรรณสังข์ และสีโห ตามลักษณะที่กำเนิดมา.

3 ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับท้าวปรารงค์คำ ทิมหาสีลาตรวจทานเขียนว่า สีลปไชย์ ถาตามหลักภาษาอีสานเขียนว่า สิ้นไซ.

สังข์ศิลป์ชัยจึงออกเดินทางเพื่อติดตามหานางสุมณฑา เมื่อเดินทางไปถึงคานพาง ไคตอสูกับบุพผางและฆาฏกาย แล้วเดินทางต่อไปโดยมีสังข์นำหน้าไปก่อนจนถึงห้วงน้ำใหญ่ สังข์ศิลป์ชัยให้สีโหอยู่เป็นเพื่อนหกกุมารที่ฝั่งน้ำ แล้วสังข์ศิลป์ชัยเดินทางข้ามแม่น้ำกว้างหนึ่ง โยชน์ไปถึง เขามหาวงศ์และเขาลาน ซึ่งสูงมากจนพระอินทร์ต้องมาช่วยพาข้ามไป แล้วเกิด คอสูกับวรุณยักษ์ ฆาฏกายักษ์

สังข์ศิลป์ชัยเดินทางข้ามมหาสมุทรกว้างสองโยชน์ไปพบฝูงช่างเผือกแสนเชิด สังข์ศิลป์ชัยปราบจนช่างยอมแพ และไคทราบจากชาววาทาวฤกษ์ยักษ์รักษาคานอยู่สี่ตน

สังข์ศิลป์ชัยซึ่งข้ามน้ำกว้างสามโยชน์เดินทางตามรอยสังข์ไปถึง เขามาศเงินยวง รมกับยักษ์สองตนและพรรคพวก จนยักษ์เหล่านั้นตายหมด

ต่อมาสังข์ศิลป์ชัยข้ามน้ำกว้างสี่โยชน์เดินทางไปถึง เขาอินทนิลซึ่งมีมณีนีคาเคียร คานทั่วไป แล้วไปพบยักษ์ชี่เข้ามาพูดเกี้ยวตน แต่สังข์ศิลป์ชัยไม่สนใจเดินทางต่อไป

สังข์ศิลป์ชัยซึ่งข้ามน้ำกว้างห้าโยชน์มาถึงป่าหิมพานต์ เกิดรบแย่งชิงนารีผลกับ วิทยาธร เมื่อชนะแล้วก็เดินทางต่อ เมื่อข้ามห้วงน้ำกว้างหกโยชน์ก็พบอัสสัมชี่ยักษ์(ยักษ์ที่มี หน้าเหมือนม้า) ซึ่งต้องการสังข์ศิลป์ชัยไปเป็นสามี จึงเกิดรบกับสังข์ศิลป์ชัยที่เชิงเขา เวละบาท หลังจากฆ่ายักษ์แล้ว สังข์ศิลป์ชัยเดินทางไปที่เขาเวละบาทซึ่งมีวังน้ำใส ได้ สมสู่อยู่กับนางกนิรีเจ็ดคืนจึงลานางเกียงคำ กนิรีตนหนึ่งเดินทางตามหานางสุมณฑาต่อไป

สังข์ศิลป์ชัยซึ่งข้ามน้ำกว้างเจ็ดโยชน์เป็นเวลาสองวันจึงถึงฝั่ง สังข์เดินทาง ลวงหน้าไปกู่ลทางกอน สังข์ศิลป์ชัยจึงพิศพจนแล้วฝันว่า มีสมพิศจนทำให้หน้าทั่วโลกสูงถึง เขา พระสุเมรุ แล้วตนเองทรงธนูฆ่ายักษ์ไคณบาลาน สีหราชระงองโลก อีกทั้งพระอินทร์ก็ ประทานมนต์ให้ ส่วนสังข์ข้ามไปทั่วจักรวาลเพื่อพิทักษ์โลก นอกจากนี้ยังมีฝันอีกว่านาคมา ขอดถวายเป็นแทน:— ให้สังข์ศิลป์ชัยประทับ พอที่เขาสังข์ศิลป์ชัยก็สะอื้น

อนุชทกรรมบัน

เมื่อสังข์กลับมาบอกสังข์ศิลป์ชัยเกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศ และการรักษาปราสาท ทั้งนอกในแล้ว เทวดาก็นำรถพิมายพาเขาไปไกลเขตปราสาทของท้าวฤกษ์กันต์ แต่

ไม่กล้าเข้าไปใกล้ เพราะเทวดากลัวฤทธิ์เดชและเวทมนต์ของท้าวกุมภกันท์

ส่วนกุมภกันท์นอนหลับควายทางนาเกลียดคติธรรมคำสั่งแสงกลางราย นาง
 สุมณฑาจึงห้ามไม่ให้ท้าวกุมภกันท์ไปป่า ท้าวกุมภกันท์ไม่ยอมเชื่อ ขณะเดินป่าก็เกิดตามีควม
 ลง ทางคานส์ซึ่งศิลาบัพท้าวกุมภกันท์ไปแล้วก็เข้าไปหานางสุมณฑาแสดงตนให้นางรู้ว่า
 เป็นหลาน แลชวนแถมบังคับในนางนั้นกลับเมืองปัญจาด แตนางขอเวลารำลสาสามี่ของ
 นางก่อน เมื่อจวนถึงเวลาที่ท้าวกุมภกันท์จะกลับมา นางจึงซ่อนทั้งสองไว้ในกองดอกไม้แห่ง
 ครั้นท้าวกุมภกันท์มาถึงไคกลิ่นมนุษย์ตามนางสุมณฑา นางก็แสร้งทำโกรธ ท้าวกุมภกันท์จึง
 ปลอบประโลมนางแล้วกลับไป ซึ่งศิลาบัพไคโอกาสก็บังคับนางให้ออกเดินทาง นางรัก
 ท้าวกุมภกันท์มากไมใครจะไปได้ เป้าแตกกลับมาหาสามี่ถึงสามครั้ง ครั้งแรกอ้างวามาเอา
 สไบ ครั้งที่สองอ้างว่าลืมปืน ครั้งที่สามอ้างวามาเอาของ จนในที่สุดซึ่งศิลาบัพตั้ง
 ชูนางให้ออกเดินทางไปจนถึงเขาดาน พักที่ถ้ำแอนที่พระอินทร์จักเตรียมไว้ให้ ซึ่งศิลาบัพ
 ปิดปากถ้ำซึ่งนางสุมณฑาไว้ แล้วกลับไปหมายจักฆ่าท้าวกุมภกันท์ เมื่อเห็นท้าวกุมภกันท์คอขาด
 ร่างของท้าวกุมภกันท์กลับกลายเป็นเจ็คร่าง พันอิกกลายเป็นสีลิบเการ่าง ซาอิกกลายเป็น
 สามรอยร่าง พวกยักษ์มาสมทบอีก ยิ่งมาจำนวนก็ยิ่งมากขึ้น ขณะที่ท้าวกุมภกันท์กลับไปเกณฑ์
 พวกมาช่วยรบ ซึ่งศิลาบัพกับซึ่งกิมพาเอาออกเดินทางต่อไปจนถึงวิไชยณต์ที่พระอินทร์
 มานิรมิตให้พัก ซึ่งศิลาบัพแฉลงศรไปเรียกสีโให้มาช่วย สีโเห็นว่า เป็นเพียงทัพเสนา
 คำตอยไม่จำเป็นที่ท้าวสีโให้จักต้องช่วยจึงกลับไป ในการรบมีการแสดงฤทธิ์เดชต่าง ๆ
 ซึ่งศิลาบัพ สามารถระแม่ทัพหลายคน มี ไวยุกัน ไคสี เพ็ชโค เหลือแต่ไวยุเวท ผู้
 เป็นหลานของท้าวกุมภกันท์พากองทัพกลับ เขาเมืองอินราช

หมายเหตุกรรมบัน

ท้าวกุมภกันท์ทราบข่าวการพ่ายแพ้ของทัพที่ยกไป จึงจัดทัพนำออกไปรบด้วยตนเอง
 ในการรบครั้งนี้สีโให้มาช่วยซึ่งและซึ่งศิลาบัพรบด้วย ทั้งสองฝ่ายต่างใช้ทั้งอาวุธ เวท
 มนต์ คาถา การแปลงกาย สิ่งอภินิหาริยช่วยรบจนนายทัพฝ่ายมารถูกฆาตตายหมด แต่ด้วย
 ความรัก ท้าวกุมภกันท์ยังคงสู้รบต่อไป เพราะตลอดเวลาที่รบกันอยู่นางสุมณฑาได้แสดงกิริยา
 ให้ท้าวกุมภกันท์ทราบว่านางต้องการกลับไปอยู่กับท้าวกุมภกันท์ แต่ถูกซึ่งศิลาบัพบังคับกักตัวไว้

ฉะนั้น เมื่อหมดหนทางที่จะต่อสู้ท้าวกุมภทัตจึงแปลงกายเป็นไก่แสนตัวบินไปมาให้สับสนแล้ว จึงชิงนางสุนทนาไป สี่โห่ สังข์ สังข์ศิลป์ชัย ก็ติดตามไปจนถึงแม่น้ำ มารก็แปลงกายเป็น ท้าวกุมภทัตเหมือนตนอุ่มนางสุนทนาไว้ เกิดการรบระหว่างทั้งสองฝ่ายอีกเป็นเหตุให้ปลาตาย นางเมขลาจึงให้ไปรบกันที่อื่น ในที่สุดศรีก็สามารถหานางสุนทนาพบแยงตัวมาได้ ท้าว กุมภทัตพยายามจะชิงนางกลับไปอีก สังข์จึงนิรมิต พระลานหลวงบังอาวุธ กุมภทัตพยายาม ต่อสู้แต่กระเด็นไปถูกภูเขาจึงถึงแก่ความตาย ส่วนใจของท้าวกุมภทัตยังไม่ยอมตายตา เหลืออีกไปมา นางสุนทนาจึงขอร้องให้สังข์ศิลป์ชัยคักคอกท้าวกุมภทัตเพื่อให้พ้นความทุกข์ ทรมาณ แล้วนางก็อธิษฐานขอพบท้าวกุมภทัตในชาติหน้า นางสุนทนาได้ขอร้องให้สังข์ศิลป์ ชัยช่วยไปนำธิดาของตนที่อยู่เมืองนาคกลับไปยังจุฬาลงกูยกัน สังข์ศิลป์ชัยจึงนำนางไปไว้ที่ ปราสาทของท้าวกุมภทัต ส่วนตนเองและสังข์ก็ออกเดินทางไปเมืองนาค สี่โห่ก็กลับมาอยู่ เป็นเพื่อนหกกุมาร ท้าวกุมภทัตยังไม่ยอมตายพยายามไปจนถึงปราสาทเพื่อตายใกล้ ๆ นาง สุนทนา

นาคยพทกรรมบัน

สังข์ศิลป์ชัยและสังข์ เดินทางมาถึงเมืองนาค บอกขุนนาคว่าต้องการมาเล่นสกา กับพระยานาค หลังจากไถถามวงศ์ตระกูลชื่อเสียแล้วท้าววรุณนาคก็ยอมเล่นสกาพนันกับ สังข์ศิลป์ชัย โดยสังข์ศิลป์ชัยเอา สังข์ ครุ คาบ เป็นเดิมพัน ส่วนวรุณนาคเอาบ้านเมือง เป็นเดิมพัน สังข์ศิลป์ชัยเล่นสกาชนะวรุณนาคจึงขอนางสีดาจันทร์แทนเดิมพนันบ้านเมือง ท้าววรุณนาคไม่ยอมจึงเกิดรบกันขึ้น สังข์ศิลป์ชัยไปเรียกกฤษณาช่วย พวกนาคจึงยอม แพ้ และยอมยกนางสีดาจันทร์ให้ สังข์ศิลป์ชัยสั่งสอนวรุณนาคและชาวนาคเรื่องจารีตและ การปกครองประเทศ แล้วเดินทางกลับเมืองอโนราช หลังจากจัดพิธีศพท้าวกุมภทัตเสร็จ แล้ว สังข์ศิลป์ชัยก็ตั้งไวยุเวทเป็นผู้ครองเมืองอโนราช และได้สั่งสอนไวยุเวทเกี่ยวกับ จารีตของกษัตริย์ และการปกครอง เมื่อทุกอย่างเรียบร้อยทั้งหมดก็เดินทางออกจากเมือง อโนราช

มุตตะนังบัน (ตอนกลับคืน)

ทั้งคณะเดินทางมาวันละร้อยโยชน์ เพราะได้พระอินทร์ช่วยให้เร็ว เจ็ดวันก็มาถึง
ฝั่งน้ำที่สี่โทและหกกุมารคอยอยู่ สังข์ศิลป์ชัยเล่าเรื่องอย่างละเอียดให้หกกุมารฟัง และมอบ
นางทั้งสองให้หกกุมารนำเขาเผ่าท้าวสุรราช ส่วนตนเองจะแยกกลับเมืองอินทปัตถ์ แต่
หกกุมารไม่ยอม ขอให้สังข์ศิลป์ชัยพากลับเมืองควยกลั้วภัยในป่า เมื่อเดินทางมาถึงห้วย
ตาคที่น้ำไหลมาลงจนถึงท่าสาย และที่ห้วยนี้มีเหวนากลั้วมีหินเต็มไปหมด ยามลมพัดเข้ามาทำ
ให้เกิดคลื่น หกกุมารชวนสังข์ศิลป์ชัย สี่โท สังข์ และนางทั้งสองพักผ่อน ณ ที่นั้น

กาลบัน (บันสังข์ศิลป์ชัยตกเหว)

หกกุมารกลัวคนจะได้รับอาญาจากท้าวสุรราช จึงคิดกำจัดสังข์ศิลป์ชัยเสียก่อนที่
สังข์ศิลป์ชัยจะพานางสุมณฑาเข้าไปเผ่าท้าวสุรราช ทั้งหกกุมารจึงชวนสังข์ศิลป์ชัยไปเล่น
น้ำแล้วผลักสังข์ศิลป์ชัยตกเหวไป รอนถึงพระอินทร์ต้องมาช่วยชุบชีวิตให้สังข์ศิลป์ชัย แล้ว
พาสังข์ศิลป์ชัย สี่โท สังข์ และครกกลับมายังอินทปัตถ์

ฝ่ายหกกุมารแสวงหาเสวราโศกมาบอกนางสุมณฑาว่า สังข์ศิลป์ชัยจมน้ำตายแล้ว
นำนางทั้งสองกลับเมืองมัญจาคีรี กอนนางสุมณฑาเดินทาง นางใจสไบ บิน ของ แขนงไว้
บนต้นไม้แล้วอธิษฐานว่า ถ้าสังข์ศิลป์ชัยยังไม่ตายให้มีผู้นำของสามสิ่งนี้เข้าไปถวายที่ในวัง
ระหว่างการเดินทางกุมารบางคนพยายามผูกเงี้ยวพานางสีดาจันทร์จนทำให้นางสุมณฑาคับ
แค้นใจโกรธเคืองมาก

สถาปนານัน (สังข์ศิลป์ชัยเสวยราชย์)

ทางคานท้าวสุรราชเกิดกลาง มีกาเข้ามาเกาะที่ขอฟ้าแล้วพูดว่า "นางมา ๆ"
ตาชวาของพระองค์เขมร ผั่งบินมาเข้าตาแล้วจึงจกตกลงบนนางชวา ไทรโค่นายว่า
พระอินทร์มาบอกนางว่านางเชื่อพระวงศ์จะมาถึง เมือง แต่มีเวรกรรมจะต้องพราจากผู้
ที่พามา ภายหลังจะได้กลับมาอยู่พร้อมหน้ากัน เขมรตาชวานั้นเชื่อพระวงศ์จะเบียดบังทำ
ให้เสียผู้เป็นแก้วของเมือง พอดีหกกุมารพานางมาถึงเมือง เมื่อความทราบถึงท้าวสุรราช

ก็ออกมาต้อนรับ ทั้งหกกุมารเล่าเรื่องเอาความถี่ไต่ตนหมด นางสุนันทาเสียใจคิดถึง
สังข์ศิลป์ชัย ก็นั่งร้องไห้อยู่ตลอดเวลา เมื่อท้าวสุทนต์ถาม หกกุมาร ๆ ก็เล่าเรื่องราวนาง
สุนันทาและนางสีดาจันทร์ร้องไห้เพราะคิดถึงท้าวสุทนต์และแคนหกกุมาร

ท้าวสุทนต์ถามนางสุนันทาบ้าง นางก็เล่าความจริงทุกสิ่งถวาย ตั้งแต่สังข์ศิลป์ชัย
ไปรับตัวนาง จนถึงหกกุมารคิดฆ่าสังข์ศิลป์ชัย และคำอธิษฐานของนางที่เสี่ยงผ้าสไบ ปิ่น
และของ ไข่ ท้าวสุทนต์โกรธหกกุมารมาก แตรอญคำอธิษฐานของนางสุนันทา แล้วคอย
ติดตามสังข์ศิลป์ชัยไป แต่ก็ต้องล้มเลิกเมื่อหกกุมารแก้ตัวว่านางทั้งสองโกรธจึงใส่ร้ายคน

ฝ่ายท้าวคาคคโง่ใจขุนจีนให้เดินทางผ่านมาทางห้วยตาด ไปพบสไบ ปิ่น ของ ที่สว
งามมากจึงนำเข้ามาถวายท้าวสุทนต์ นางสุนันทาเห็นของก็จำใจว่าเป็นของที่เสี่ยงทาย
เอาไว้ ท้าวสุทนต์จึงให้ทหารจับหกกุมารพร้อมทั้งมารดาทั้งหก อีกทั้งโอรและแม่ แผล
ใส่โซ่เสี่ยงคูด่างหมู หลังจากนั้นก็ออกติดตามนางปทุมานางจันทา และลูกทั้งสาม โดย
นางสุนันทาและนางสีดาจันทร์ เป็นผู้บอกทางมาจนถึงที่สังข์ศิลป์ชัยตกแห้ว ท้าวสุทนต์จึงสั่ง
ให้ทหารออกเที่ยวคนหา และมีการกระทำพิธีกรรมให้ท้าวคาคคโง่ใจช่วยสังข์ศิลป์ชัยด้วย

สังข์ศิลป์ชัยมีทิพย์ไคยีนเสียงก้องทั้พมาจำนวนมากจึงให้นาคหนุ่มมาก นาคปลอม
ตัวเป็นชาวเมืองมาทูลว่าท้าวสุทนต์มาตามหาสังข์ศิลป์ชัย จึงเข้าไปทูลท้าวสุทนต์เรื่อง
สังข์ศิลป์ชัย แลวนำท้าวสุทนต์เข้าเมือง แต่ก่อนพาไปนาคโคสงขาวให้สังข์ศิลป์ชัยทราบ
ก่อน ภายในเมืองอินทปัตถ์จึงมีการนมิต ตกแกง เมืองให้สวงามไว้คอยต้อนรับท้าว
สุทนต์ ท้าวสุทนต์เข้ามาขอภัยสังข์ศิลป์ชัยที่ขับออกจากเมืองตั้งแต่เล็ก และงอนนาง
ปทุมมาและนางจันทา ด้วยความสะเทือนใจทุกคนจึงสละหมก พระอินทร์ของเอาน้ำทิพย์มา
ประพรมจึงฟื้น ท้าวสุทนต์เชิญสังข์ศิลป์ชัยกลับไปครองเมืองปฏิจาสด เมื่อเดินทางกลับเข้า
เมืองทั้งครุฑนาคและยักษ์ก็ตามมาส่ง เวลาจะอภิเษก พระอินทร์ก็นมิตปราสาทแก้ว
วิไชยยนต์สามยอดไหญ่ มีการทำพิธีอภิเษกทั้งสังข์ศิลป์ชัย สังข์และ สีไ้ ขณะทำพิธี
พระอินทร์บันดาลให้ฝนตก พระยาครุฑทั้งช้อทั้งสามว่า พระยาสังข์ศิลป์ชัยมหาจักรพรรดิราชา
สังข์ชาจักร สีหจักรราชา มีเมืองต่าง ๆ นำนาง
มาถวายให้เป็นคู่ของสังข์ศิลป์ชัยรวมทั้งนางกินรี เกียงคำด้วย สังข์ศิลป์ชัยสั่งสอนประชาชน

ให้ตั้งอยู่ในธรรมรักษาศีล ส่วนทกขุमारนั้นพร้อมควมมารคาก็กลับไปอยู่กับนันทพราหมณผู้
เป็นตาของสังข์ศิลป์ชัย

นาคสะกุงบัน

ท้าวารุณนาคอยู่เมืองนาคเคื้อครอนควมรักที่มีต่อนางสีดาจันทร์ เพราะต้อง
มาพลัดพรากจากนางจนลมป่วยรักษาเท่าไรก็ไม่หาย พวกอำมาตย์นาคผู้ใหญ่ทนไม่ได้จึงนำ
ความมาทูลให้สังข์ศิลป์ชัยทราบทั้งหมด และทูลขอนางสีดาจันทร์กลับไปเป็นมิ่งเมืองนาคต่อ
ไป สังข์ศิลป์ชัยเห็นท้าวารุณนาคเป็นผู้มีความดีจึงยอมยกให้ วรชนชาติได้ทางดีด จันทรกลับคืน
มาก็มีความสุข ตั้งนางเป็นใหญ่เหนือนางโค จักพิธิบายศรีสู่ขวัญนาง นางสีดาจันทร์สั่ง
สอนชาวเมืองนาคให้ตั้งอยู่ในธรรม นางก็เป็นใหญ่อยู่โตของนำและโตแผ่นดิน

ในตอนท้ายสุดของเรื่องมีการสรุปไว้ว่า

สังข์ศิลป์ชัย คือ พระพุทธเจ้า สีหราช และสังข์ คือพระโมคคัลลานะ กุมภกัณฑ์
คือ ไชยมารทรงขางมารบพระพุทธเจ้า ทกขุมาร คือพระเทวทัต

ข้อความเรื่องสังข์ศิลป์ชัยทั้งหมดนี้ กวีได้กล่าวสรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงเทศนา
ในอาราม เวไนยสัตว์นับแสนโคทั้งแล้วได้มรรคญาณผลญาณโดยทั่วกัน

แกนเรื่อง (Theme)

แกนเรื่องของเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย นั้นพิจารณาออกได้ดังนี้คือ

แกนเรื่องใหญ่ คือการพลัดพราก เพราะตลอดเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย มีการพลัด
พรากเกิดขึ้นเสมอตั้งแต่เริ่มเรื่อง นางสุมณฑาทีกองพลัดจากเมืองปัญจาล และจากท้าว
กุศราช ซึ่งเป็นคนเหตุให้ท้าวกุศราชของออกณวชเดินดงไปจนพบนางปทุมามารคา สังข์
และ สังข์ศิลป์ชัย ตัวเอกของเรื่อง ต่อมาเมื่อสังข์ และ สังข์ศิลป์ชัย เกิดก่อกองพลัดพราก
จากบ้านเกิดเมืองนอนไปอยู่เมืองอินทปัตถ์ และเมื่อสังข์ศิลป์ชัยไปตามนางสุมณฑาทีกลับมา
ได้ก่อกองพลัดพรากจากกันอีก การพลัดพรากแต่ละครั้งนั้นล้วนแต่เป็นต้นเหตุสำคัญให้เหตุ
การณ์ของเรื่องดำเนินต่อเนื่องกันไปสู่จุดจบที่ทุกคนซึ่งพลัดพรากจากกันได้พบกัน และอยู่
รวมกันอย่างมีความสุข

แก่นเรื่องย่อย คือการเดินทางและการผจญภัย ซึ่งมีปรากฏอยู่ตลอดเรื่อง และเป็นเพียงแก่นเรื่องย่อยที่มาแทรกไว้ในเรื่อง เพื่อให้เรื่องดำเนินไปสู่จุดจบที่สมบูรณ์ นอกจากนี้แก่นเรื่องย่อยเรื่องการเดินทางและการผจญภัยยังเสริมความเก๋กลาของสังขศิลป์ชัยให้เด่นขึ้นอีกด้วย

1.3 การจำแนกประเภทตามลักษณะเนื้อหาของเรื่อง

วรรณกรรมเรื่อง สังขศิลป์ชัย นี้คล้ายวรรณกรรมส่วนมากของไทยที่ยังไม่ได้พิจารณาจัดประเภทตามลักษณะเนื้อหาของเรื่อง เกี่ยวกับการจำแนกประเภทวรรณคดีตามหลักวิชาการทางตะวันตกนั้น คร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้จำแนกไว้ในหนังสือ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ไว้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. วรรณคดีที่แสดงความรู้สึกของผู้แต่งเอง (Subjective หรือ Lyric)
2. วรรณคดีที่ผู้แต่งแสดงตัวเป็นกลาง (Objective Poetry)¹

เรื่อง สังขศิลป์ชัย ของท้าวปรางค์คำนั้น ท้าวปรางค์คำผู้ประพันธ์เป็นเสมือนผู้เล่าถ่ายทอดชีวิตของสังขศิลป์ชัยให้ผู้อ่านฟังเท่านั้น ฉะนั้น จึงจัดอยู่ในประเภทวรรณคดีที่ผู้แต่งแสดงตัวเป็นกลาง ประเภทวรรณคดีบรรยาย กาพย์กลอน ซึ่ง คร.วิทย์ ได้จำแนกไว้ในหนังสือเล่มเดิมออกเป็น 3 ชนิดคือ

- ก. นิทานคำกลอน (ballad)
- ข. มหากาพย์ (epic)
- ค. นิยายกลอน หรือเรื่องประโลมโลกคำกลอน (romance) จากเนื้อหาของเรื่องสังขศิลป์ชัยนี้ ในบางลักษณะจะพิจารณาเข้าได้กับนิทานคำกลอน และในบางลักษณะจะพิจารณาเข้าได้กับนิยายคำกลอน ซึ่ง คร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้ให้คำจำกัดความทั้ง

¹ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 1, พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 92.

สองประเภทไววา

นิทาน Ballad คำประพันธ์ชนิดนี้เป็นคำประพันธ์ที่เกิดขึ้นเองในวรรณคดีของเกือบทุกชาติทุกภาษา ลักษณะของคำประพันธ์ชนิดนี้ก็คือ เป็นเรื่องสั้น ๆ เกี่ยวกับชีวิตในคานธรรมาศวมัญญ์ ความรัก เกลียดชัง ความสงสาร และความ เป็นไปในครอบครัว บางทีก็มีเรื่องการผจญภัย การรบพุ่ง พฤติการณ์ที่ แสดงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว โดยทั่ว ๆ ไปมักมีโศกกลางและความเชื่อในภูตผีปีศาจเข้ามาปนทำให้ออกรสขื่นอีกมาก โดยรูปและเจตนารมณ์ (spirit) จะเห็นว่าคำประพันธ์ชนิดนี้เกิดขึ้นในสมัยโบราณ ซึ่งเป็นสมัยที่คนทำและพูดตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม เป็นมนุษย์ที่เข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ โดยทำนอง แต่งและการดำเนินเรื่องคำประพันธ์ชนิดนี้ก็ตรงไปตรงมาและรวดเร็วทันใจ การบรรยายเหตุการณ์ก็มักจะบรรยายโดยละเอียด แต่ไม่มีใครจะมีการพรรณนา ยืดยาว มักพรรณนาแต่ลักษณะสำคัญของภูมิประเทศและสถานที่เฉพาะเป็นบรรยากาศ (atmosphere) นอกจากนั้นนิทานกลอนชนิดนี้โดยมากมีลักษณะที่นำต้น เตนราวกับเป็นละคร ¹

นิยายกลอน (Romance) นิยายกลอนนี้ตามความนิยมในวรรณคดียุโรปกำหนดเอา เรื่องที่เล่าพฤติการณ์ที่เกี่ยวกับความรัก การผจญภัย การรบพุ่ง ดังที่เกิดขึ้นในสมัยกลาง ในยุโรป ถ้าพูดให้แคบเข้า นิยายกลอน (Romance) ก็คือนิยายที่แต่งขึ้นในภาษาโรมานซ์ คือภาษาที่แตกมาจากภาษาละติน เช่นภาษาฝรั่งเศส อิตาลี สเปน โดยที่นิยายที่แต่งขึ้น ในภาษาโรมานซ์ก็มีลักษณะเช่นนั้น ต่อมานิยายที่มีลักษณะเช่นนั้นไม่ว่าจะแต่งเป็นภาษาอะไร ก็เรียกโรมานซ์ทั้งนั้น ในหนังสือ Epic and Romance ของนาย คัมลยู.พี. เคอร์ ไค้ให้ อรรถาธิบายในเรื่องความแตกต่างระหว่างมหากาพย์ และนิยายกลอนชนิดนี้ไว้ด้วยความคังนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

นิยายกลอน (Romance) คือนิยายที่แต่งขึ้นในสมัยกลาง เล่าถึงเหตุการณ์ และขนบธรรมเนียมของพวกอัศวิน (ซึ่งเป็นพวกที่มีลักษณะสำคัญดังนี้ ชอบผจญภัย รักเกียรติยศยิ่งกว่าชีวิต ยกย่องสตรี รักความสัตย์ และจงรักภักดีต่อมุลนายอย่างเคร่งครัด) ¹

ถ้าพิจารณาจากคำอธิบายของ ดร.วิทย์ คุ้มศรียานนท์ แล้ว นิทานคำกลอนกับนิยายกลอนแตกต่างกันก็เฉพาะขนาดความยาวของเรื่อง และระยะเวลาที่เรื่องนั้นเกิดขึ้นเท่านั้น ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการพิจารณาแบ่งแยกเรื่องสังคีตปद्यว่าอยู่ในประเภทนิทานคำกลอน หรือนิยายกลอนได้อย่างไร เมื่อเราหันไปคุยเกี่ยวกับความหมายของ นิทานคำกลอนที่ Mac Edward Leach ได้เขียนไว้ในหนังสือ The Heritage Book of Ballads ได้อธิบายไว้ว่า "นิทานคำกลอน คือ นิทานที่ขับร้องอยู่ตามท้องดินต่าง ๆ วิธีการขับจะเล่าเฉพาะจุดสำคัญของเรื่อง และมีการดำเนินเรื่องไปสู่จุดจบอย่างรวดเร็วควมบทสนทนา และเหตุการณ์ในท้องเรื่อง" ²

ฉะนั้น ถ้าพิจารณา สังคีตปद्य ตามคำอธิบายของ Mac Edward Leach สังคีตปद्य ฉบับของท้าวปราณค้ำ ก็เข้าหลักที่จะเป็นนิทานคำกลอนอยู่เพียงข้อเดียวคือ เป็นนิทานพื้นบ้านที่เรานั่งกันอยู่ทั่วไปในท้องดินภาคอีสาน ส่วนความยาวและการดำเนินเรื่องนั้น มีลักษณะแตกต่างไปจากที่ Mac Edward Leach กล่าวไว้ว่านิทานคำกลอนจะตองจบอย่างรวดเร็ว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106 - 7.

² Leach, Mac Edward, The Heritage Book of Ballads (New York: The Heritage Press, 1967), p.xiii.

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้เอง Mac Edward Leach ไต่ถวิลถึงเวลาที่เขาขับ
รถนิทานคำกลอน และลักษณะการขับร้องไวว่า

เวลาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการขับนิทานคำกลอนก็คือ เวลาค่ำหลังอาหาร
เย็น เพราะมีเวลาดาวงยาวนาน หรือมีการขับนิทานคำกลอนตลอดวันหนึ่งและ
คืนหนึ่งในระหว่างเทศกาลคริสต์มาส ส่วนในเดิมนั้นซึ่งคนต้องทำงานแม้ใน
เวลาค่ำนั้น แทบจะไม่มีมีการขับนิทานคำกลอนเลย การขับโดยมากจะใช้อยู่ชาย
ขับและไม่มีดนตรีประกอบ... นิทานคำกลอนจะดำเนินติดต่อกันไปตลอด และจะ
ต้องสร้างความประทับใจให้กับผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังสนใจที่จะติดตามเรื่องโดยไม่
มีอะไรมาชักขวาง ดิษ ไต่รวบรวมนิทานคำกลอนของชาวลาบราดอร์ ชาว
นิวฟาวด์แลนด์ ชาวโนวาสโกเชีย ชาวจาไมกา และชาวเวร์จิเนีย นับ
เป็นร้อย ๆ เรื่อง และเขาก็ไม่เคยพบสักครั้งเดียวว่านักขับพื้นเมืองเหล่านั้น
จะใช้เครื่องดนตรีประกอบการขับ¹

เวลาที่มีการเล่านิทานคำกลอนของชาวตะวันตกนั้น เขาเล่ากันในตอนเย็นในฤดู
ว่างงานและยามมีงานนักขัตฤกษ์ ซึ่งก็คล้ายกันกับการอ่านสังข์ศิลป์ชัยในภาคอีสานที่นิยม
อ่านกันในเวลากลางคืนที่มืงานต่าง ๆ โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น งานสวด
ศพ หรือที่ในภาคอีสานเรียกว่า "งันเฮือนดี" นอกจากนี้การขับร้องนิทานคำกลอนของชาว
ตะวันตกในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องดนตรีหรือลูกคู่ประกอบการขับร้องใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งก็
คล้ายกันกับลักษณะการอ่านสังข์ศิลป์ชัย ซึ่งใช้คนที่อ่านเป็น อ่านคนเดียวให้คนที่มาในงานฟัง
ถึงแม้สังข์ศิลป์ชัยจะใช้การอ่าน ไม่ได้ใช้การขับร้องเช่นนิทานคำกลอนของตะวันตกก็ตาม
แต่การอ่านสังข์ศิลป์ชัย ก็มีท่วงทำนองต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่อง โดยไม่มีเครื่องดนตรีใดประ
กอบ เช่น ท่วงทำนอง เดินคง เป็นต้น ฉะนั้นถึงจะใช้คำว่า "อ่าน" แต่ก็คงมีท่วงทำนอง
ชวนให้ฟังไม่แตกต่างจากการ "ขับร้อง" นิทานคำกลอนของชาวตะวันตกเท่าไรนัก

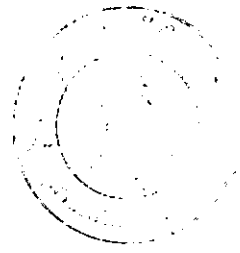
¹ Ibid, pp. xxi - ii.

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาคำอธิบายเกี่ยวกับนิทานคำกลอน ซึ่งมีลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ต้องเป็นเรื่องขบขันบทสั้น ๆ สั้นขลิบขี้ ยาวถึง 15 บรรทัด การที่จะใช้กฎของต่างประเทศมาเป็นเครื่องกำหนดลงไปอย่างตายตัวว่า วรรณกรรมเรื่องใดมีเนื้อหาของเรื่องตรงตามกฎของวรรณกรรมประเภทใดทุกประการจึงจะจัดเข้าอยู่ในวรรณกรรมประเภทนั้น ๆ เป็นสิ่งที่ไม่สมควร โดยเฉพาะกฎเรื่องความยาวนี้เพราะแม้แต่นิทานคำกลอนของตะวันตกเองบางเรื่องก็มีความยาวเกินกว่าที่จะเรียกว่าสั้นได้ เช่น นิทานคำกลอนเรื่อง *Beowulf the Warrior* มีความยาวถึง 3200 บรรทัด¹ ฉะนั้น การที่จะเอากฎเรื่องความยาวมากำหนดว่าเรื่องสั้นขลิบขี้จะเป็นนิทานคำกลอนไม่ได้นั้น จึงไม่สมควร เพราะแก่นิทานคำกลอนของเจ้าของกฎก็ยังออกนอกกฎได้ ฉะนั้น สั้นขลิบขี้ ซึ่งเป็นวรรณกรรมของต่างชาติต่างภาษากันก็ย่อมจะต้องมีลักษณะบางประการที่เป็นลักษณะของตน ถ้าพิจารณาส่วนประกอบอื่นของสั้นขลิบขี้จะเห็นว่าเข้าลักษณะนิทานคำกลอนหลายประการ เช่น ที่มาที่มาจากนิทานพื้นบ้าน แม้กระทั่งคำประพันธ์ที่ไซก็ เป็นแบบที่ใช้อยู่ทั่วไปในถิ่นภาคอีสาน คือโคลงสาร ซึ่งไม่ใช่คำประพันธ์ที่มีกฎยุ่งยากซับซ้อนมากมายแต่อย่างใด แม้หมอลำในภาคอีสาน ก็ใช้คำประพันธ์นี้ขบขัน เล่นหมอลำได้

นอกจากนี้ในค่านพดติกรรมของตัวละครนั้น ถึงแม้สั้นขลิบขี้จะมีความกล้าหาญเยี่ยงวีรบุรุษ แต่การจะกำหนดให้สั้นขลิบขี้มีพดติกรรมอยู่ในหมู่พวกวีรบุรุษรุ่นเก่าในนิทานคำกลอน หรือเข้าในหมู่พวกอัศวินยุคกลางนั้นยอมทำได้ยาก เพราะวรรณกรรมส่วนใหญ่ของไทยยังไม่ทราบเวลาที่แต่งขึ้นอย่างแน่นอน และเรื่องที่น่ามาแต่งก็ไม่รู้ว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยใด ดังนั้นการพิจารณาจึงเน้นที่การแสดงออกของตัวละคร ซึ่งเป็นไปอย่างชัด ๆ เช่น ตอนนางทั้งเจ็ดมาถึงเมืองบึงจาล ท้าวสุรราชซักถามเกี่ยวกับ

¹ Serrailier, Ian, *The Windmill Book of Ballads*, 5th ed.

กับบิดามารดาของนางทั้งเจ็ด นางปทุมาก็ตอบว่า

"เมื่อนั้นออกดะโหมหน้า

ทูนทันย่า

ยังคอยสี่สี่เถียรทวย

แค้นแตกจากเจ้า

นางนาคปะทุมมา

ชูดวงฉายไหว

บุญคุณมะหาราช

พวยพูนพากมา นั้แล้ว

พอกที่ยังลั้งถอย

เป็นคังคอนสองสี่

เมื่อนนพูนาดแจง

ตานทอไท

เถิงทานทุกกอน

ฮ่ำเฮียนจอมเจ้า

กอนคำคะนิงมาก

ทั้งคายนาวกะสัน

พอยูก่าฝ่ายท่า

แตกะนิงนงคาน

วันคั้นหมอม

ฮมฮุงฮอน

นะคะใหญ่ยุปน

คังทวงคาแคน

เหมือนเป็นปางป่วย

หานองกุวัน

ทุกขเพื่อคิดเกี่ยวแก้ว

เวราโค

บักนบูนยแข่งขาม

นางคอยหงสี่บต่าง

นองทานทั้งเจ็ด

บามบั้งเบียนชอย

เวราไฉบาย

สิ้นสอยชอยเฮาฟัดอน"¹

เมื่อพูดเสร็จนางทั้งเจ็ดก็ยอมรับแต่โดยดี ไม่มีการพูดโต้ตอบอ้อมค้อม เมื่อรักก็บอกวารัก
ไม่มีการโต้ตอบเป็นเขื่ออีกต่อไป

¹ ท้าวปรางค์คำ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

อีกทั้งในค่านเนื้อเรื่องก็มีการผจญภัย ส่วนใหญ่ของเนื้อเรื่องมีการแสดงความสามารถพิเศษของตัวเอกคือ สังข์ศิลป์ชัย ทองรบกับยักษ์ต่าง ๆ จนชนะ นอกจากนี้เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ยังมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปในครอบครัว เรื่องน้องพลัดจากพี่ ลูกพลัดจากพ่อ อาพลัดจากหลาน และการติดตามหากันจนพบ และได้อยู่รวมกันในที่สุด ซึ่งลักษณะเรื่องประเภทนี้ที่เขาขายอยู่ในนิทานคำกลอนได้

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อโชคลางปรากฏอยู่ ตลอดจนความเชื่อในเรื่องผีสาว เช่น นางจันทาเห็นท้าวสุรราชเสวราโศกก็นึกว่าผีมากระทำว่า

เป็นเพื่อกำถวนเขม ไชโศกทันทองคำทานลือ ¹
(คำ แปลว่า ผีจำพวกผีบ้านผีเรือน)

ลักษณะที่กล่าวถึงที่มา ลักษณะการอ่าน และเนื้อหาของเรื่องสังข์ศิลป์ชัยก็พอจะเข้ากับลักษณะนิทานคำกลอนของ ดร.วิทย์ ศิวศรียานนท์ ที่ได้ไว้ในตอนต้นได้ แต่การที่จะตัดสินว่า สังข์ศิลป์ชัย จัดอยู่ในประเภทนิทานคำกลอนก็มีปัญหาอีก เพราะในหนังสือ Anatomy of Criticism ได้พูดถึง Romanticism ไว่ว่า

"Thus Romanticism is a "sentimental" form of folk tale."²
จากข้อความนี้สังข์ศิลป์ชัยก็เป็นนิยายกลอนได้ควย แต่ข้อความนี้ให้ความหมายนิยายกลอนกว้างไป ทำให้ผู้ศึกษาไม่เห็นว่าเป็นเนื้อหาลงอยู่ในประเภทใดกระจ่างพอ เพราะถ้าดูตามข้อความนี้ วรรณกรรมแทบทุกเรื่องจะเป็นนิยายกลอนหมด ผู้วิจัย จึงได้พิจารณาประเภทของเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตามลักษณะเนื้อหาของเรื่อง ที่มาของเรื่อง ลักษณะการแสดงออกของเรื่อง โสภณที่นิพนธ์งานสังข์ศิลป์ชัย จากการวิเคราะห์มาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

² Frye, Northrop, Anatomy of Criticism (New Jersey :

เหตุผลที่ใคร่มาส่วนใหญ่มักพอจะจัดสังคีตปรัชญาเข้าเป็นวรรณกรรมประเภทนิทานคำกลอนมากกว่าที่จะเป็นวรรณกรรมนิยายคำกลอน

1.4 จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง

ท้าวปรางค์คำประพันธ์เรื่องสังคีตปรัชญา ได้พยายามแสดงจุดมุ่งหมายของตนที่ประพันธ์เรื่องนี้ขึ้นไว้ตอนท้ายบททุกบท ว่าเพื่อถวายพระเจ้าแผ่นดิน เช่น

สัมมุติบัน
แล้ว หนึ่ง

มีทานทัมมการ
ถวายไทที่ย่างก่อนแล้ว 1

หรือ

บัดนี้ยกกะสันบัน
ถวายทานผู้

หนุนหวนทานาต
เป็น เจ้าโลกทัมมก่อนแล้ว 2

หรือ

อันนี้ ปางคำท้าว
ยกแยงถวน

หงซานเขียนฐบ
ถวายไทแวนแยง แทแล้ว 3

ลักษณะการลงท้ายเจนนี้นี้คล้ายกับลักษณะการลงท้ายของวรรณกรรมล้านนาไทยหลายเล่มที่มีกลองท้ายด้วยการแสดงจุดประสงค์ของผู้แต่ง และบอกนามผู้แต่งไว้ด้วย เช่น ในหนังสือ จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยจบท้ายบทไว้ว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 ท้าวปรางค์คำ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 440.

"อันนี้ เป็นเรื่องแสดงควยเมืองหริภุญไชยเป็นปริเฉทที่สอง อันพระมหาเถรมีนามว่า โศธีรังสี ไต่เตงตามคำหาจาริก จบเท่านั้น" 1

หรือในหนังสือ รัตนพิมพ์วงษ์ ก็มีการลงท้ายทำนองเดียวกันในแคละบทว่า "อุปติกถาแห่งพระนาคเสน โดยวรรณนาในรัตนพิมพ์วงษ์ ที่ภิกษุสองวัสสามีนามว่า พระพรหมราชปัญญา ผู้แต่งเพื่อประโยชน์แก่ความเลื่อมใสของสาธุชน จบลงด้วยประการฉะนี้" 2

วิธีการลงท้ายที่คล้ายคลึงกันของวรรณกรรมในท้องถิ่นอีสานและท้องถิ่นลานนาไทยนี้เองทำให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายสำคัญที่ท้าวปรางค์คำประพันธ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ขึ้นมีไว้เพื่อที่จะถวายพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อให้อาณสำหรับความเพลิดเพลินเท่านั้น เพราะลักษณะการลงท้ายที่คล้ายคลึงกันท้าวปรางค์คำอาจได้รับอิทธิพลมาจากลานนาไทยก็เป็นได้ เนื่องจากดินแดนของทั้งสองภูมิภาคนี้ยึดติดต่อกัน ฉะนั้น จึงมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองดินแดนจนมีลักษณะประเพณีและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ดังนั้นเรื่องการลงท้ายที่คล้ายคลึงกันจึงอาจเป็นลักษณะประการหนึ่งที่ท้าวปรางค์คำรับมาใช้ เขียนตามความนิยมของลานนาไทย ซึ่งเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองทางวรรณกรรมแห่งหนึ่ง หรือบางทีท้าวปรางค์คำอาจรับวิธีการเขียนลงท้าย เช่นนี้มาจากวรรณคดีของชาติ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นอีสาน ฉะนั้นจึงไม่น่าถือว่จุดมุ่งหมายที่แสดงไว้เป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพียงประการเดียว

จากการศึกษาเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย โดยตลอด จะเห็นว่าจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ที่นอกเหนือไปจากที่ท้าวปรางค์คำได้แสดงไว้ในตอนจบของทุกบทยังมีอีก ซึ่ง

1 จามเทวีวงศ์, พงศาวดารเมืองหริภุญไชย (พิมพ์ครั้งที่สี่, กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจเทรดคิง, 2516), หน้า 53.

2 พระพรหมราชปัญญา, รัตนพิมพ์วงษ์, แปลโดย พระปริยัติธรรมชาดา (แพ) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2455), หน้า 26. (พิมพ์ขุนเกล้าฯ ถวาย และแจกในงานพระเมรุทองสนาม, มีนาคม ร.ศ. 131 พระพุทธศักราช 2455).

ใดพิจารณาตามเนื้อความว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่มีข้อความแสดงให้รู้ชัดเจนนั้นประการหนึ่ง หรือเป็นจุดมุ่งหมายที่ผู้ประพันธ์ไม่ใดแสดงให้รู้อย่างชัดเจนนอกจากเนื้อหาขง เรื่องเองนั้นอีกประการหนึ่ง

1.4.1 จุดมุ่งหมายที่ขอความแสดงให้รู้ชัดเจนน

ท้าวปรารภคำประพันธ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ขึ้นเพื่อแสดงความสามารถของตนในด้านการประพันธ์ร่ายกรอง

ชาวอีสานมีอุปนิสัยรักกาพย์กลอน การพูดกลอนจองกัน และมีความกล้าที่จะแสดงออก ดังจะเห็นจากภานิต และการโต้ตอบกันเป็นฉันทาของชายหญิงชาวอีสานยามเมื่อพบกันในงานต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่สอง ฉะนั้น ท้าวปรารภคำซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ และมีความสามารถในเชิงกาพย์กลอน จึงมีอาจทนเจยนิ่งอยู่ได้ เขาทำนองที่สุนทรภู กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองว่า

"นักเลงกลอนนอนเปลาก็เศร้าใจ"¹

โดยเฉพาะท้าวปรารภคำ แน่ใจในฝีมือกาพย์กลอนของตนอย่างยิ่ง จึงได้เขียนไว้ในตอนต้นเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ว่า

เมื่อนั้น	ปรารภคำ	คะนิงหมิ่นทงมาก
เห็นสูง	ยามขอดแกว	เทียบวโชชาติพระองค์
โคจักตกแดงตั้ง		แป้นเป็นไท
สุลีเขินสว่าง		ชอยยามยามแค้น
จะตุโลกล้ำ		ไอสวรแสนทียบ

¹ สุนทรภู (พระสุนทรโวหาร), นิราศของสุนทรภูและบางคน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2501), หน้า 25.

กับทั้ง คุุณาคเหนา	นางทาวเทพคุณ
เชินชอย ฮีอำปอง	แปงกาพยกอนปะจิตต
ไวแก ไตทองปุน	แวนแยงยามแคน
ตามที เอ็งชูลีเทา	ทวารสามปะนมนอบมานี
คุนยอม ยกใสเกา	ตะเกิงทังชุยาม
บัคัน ชาจักปุนแตงคัง	ไซชาตแปทมิม กอนแลว
เป็นที่ ยูแยงฝูง	ทำเพ็งพายชอย
ควนหือฮัจริยดำ	โลกางทีบเฮานี
มีในหาสิบชาตแท	เทียวไซสงเวร แทแลว ¹

จากข้อความนี้เองที่แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของท้าวปรางค์คำ ว่า ท้าวปรางค์คำ
 มีใจดีมีอกการประพันธ์ของตนอย่างยิ่ง จึงประพันธ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ขึ้นเพื่อให้ "ไวแก
 ไตทองปุน แวนแยงยามแคน" คือไวให้คนอ่าน แล้วคิดเหมือนกับเป็นกระจกเงาสองคุน
 เองเมื่อยามลำบาก นอกจากนี้ยังประพันธ์ขึ้นเพื่อให้ "เป็นที่ ยูแยงฝูง ทำเพ็งพายชอย"
 ซึ่งหมายความว่า เพื่อให้คนรุ่นหลังไวอ่าน และพูดถึงในภายหลัง

ด้วยเหตุนี้จุดมุ่งหมายที่เด่นชัดของท้าวปรางค์คำ จึงควรจะเป็นจุดมุ่งหมายที่ตอง
 การฝากฝีมือในเชิงประพันธ์ของตนไว้ในวงวรรณศิลป์ เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้กล่าวยกย่องและ
 ระลึกถึง

1.4.2 จุดมุ่งหมายที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้แสดงให้เห็นหรืออย่างชัดเจน

จากการศึกษาเนื้อหาของเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย โดยตลอดแล้ว พอจะตั้งข้อสังเกตได้
 อีกประการหนึ่งว่า จุดมุ่งหมายของท้าวปรางค์คำที่ประพันธ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ขึ้นเพื่อแสดง
 ฝีมือทางด้านการประพันธ์นั้น ไม่ใช่จุดมุ่งหมายเดียวของท้าวปรางค์คำ แต่ท้าวปรางค์คำ

¹ ท้าวปรางค์คำ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 1 - 2.

ยังมีจุดมุ่งหมายอื่นอีก จุดมุ่งหมายนี้คือ จุดมุ่งหมายทางการปกครอง ซึ่งท้าวพรังค์คำ
ไคแสดงไว้ในรูปของการสอนที่ปรากฏอยู่ตลอดเวลาในเรื่อง อันมีทั้งการสอนแบบตรง ๆ
และการสอนแบบอ้อม ๆ

การสอนแบบตรง ๆ นี้ ส่วนมากเป็นบทสนทนาที่ตัวละครผู้มีอาวุโสสั่งสอนอบรม
ตัวละครที่มีอาวุโสอ่อนโยน เช่น ท้าวฤๅษณ์สอนมเหสีและเสนาท้าวออกนอกนวง หรือคำสอนของ
นางนันทะพรหมณี สอนธิดาทั้งเจ็ดของนางก่อนออกเดินทางมาเป็นคูครองของท้าวฤๅษณ์
หรือบทสนทนาที่สังข์ศิลป์ชัยสั่งสอนบรรดาตี๋ว อมมนุษย์ และมนุษย์ทั้งหลายที่ตนเองสามารถ
รบชนะ คำสอนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติ เช่น ในบทที่สังข์ศิลป์ชัย
สอนบรรดาตี๋วในเมืองอินราท ว่า

อันหนึ่งอย่าใดคิดโลภลน	บึงเบียดแสนลัดดี	ทานเอ๋ย
ฝูงนี้เป็นทางถึงอะเวจี	บึงเขียงแข็งฮอน	
อันหนึ่งเป็นโจรแจง	จิ้งไฮฮายเฮง	
ของเพื่อนเมียน	แพงไวอย่างซึ่ง	เจ้าเอ๋ย ¹

เกี่ยวกับการคบหาสมาคม ก็ได้มีกล่าวไว้ในบทสนทนาที่นางพรหมณีนั้นท้าวสอนธิดา
ทั้งเจ็ดของนางว่า

อันหนึ่ง ยาลอนเลี้ยง	คนโจรใจบาย	
ลักเพื่อนของ	เข็นฮายฮวมเฮือน	ลูกเอ๋ย
คนโคธูปากเกียง	เวามวนมีผยา	
กันเอามานเฮือน	ไฟคองคางไซ ²	

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรมก็มีปรากฏในคำสอนของสังฆศิลาปชัยที่สอนท้าววรุณนาคและ
บรรดานาคทั้งหลายว่า

ในโลกแท้	ทุกเยื้องบึงชาย
ในวาแพงตนเฮา	กวาคนทั้งค้าย
หม่มลีสนั้น	เฟิงแพงยั้งยั้ง
ฮักกว่าเขา	ของเลี้ยงลูกเมีย แท่นอ
ลัจจะนั้น	ควนปุ่นเป็นปะนิต
ฮักกว่าเนื้อ	คนเจ้าจิ้งควน พระเอย ¹

เกี่ยวกับการปกครอง มีกล่าวไว้หลายแห่ง ที่ยกมานี้เป็นบทสนทนาที่สังฆศิลาปชัย
สอนไวยุเวทเรื่องการปกครองบ้านเมือง และผู้คนไวยวา

คันว่าไผหากทำชอบแท้	ประสงคแต่งตามเฮา
อย่าให้เคื่องคว่าย	ราชทานเทเกอ
มันยั้งทำไปแท้	บัวนางยกก้ม มันเนอ
พอที่วางไฟฟ้า	ฝูงแกวอย่าชิน แท่นอ ²

จากคำสอนบุคคลในคานต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ตลอดเรื่อง สังฆศิลาปชัย นี้เองที่นำมา
พิจารณาได้ว่า ท้าวปรางค์คำประพันธ์วรรณกรรมเรื่องนี้มีจุดประสงค์ทางคานการปกครอง
แฝงอยู่ควาย เพราะชาวไทยในภาคอีสานมีความเลื่อมใสศรัทธาเรื่องสังฆศิลาปชัยมาก เนื่อง
จากเชื่อว่าเป็นเรื่องชาดก และสังฆศิลาปชัยนี้คือพระโพธิสัตว์ ควายเหตุนี้ชาวอีสานจึงพลอย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 304.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 316.

เลื่อมใสศรัทธาคำสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องนี้ด้วย และพยายามปฏิบัติตามคำสอนนี้
 เท่าที่จะกระทำได้ และนี่เองที่เป็นจุดมุ่งหมายของท้าวปรางค์คำ เพราะจะ
 ทำให้การปกครองบ้านเมืองง่ายและสะดวกขึ้น เนื่องจากประชาชนมีความประพฤติดี และ
 สามารถอยู่รวมกันอย่างสงบ อีกประการหนึ่งที่น่าสังเกตคือ คำสอนส่วนใหญ่เน้นหนักไปใน
 เรื่องการปกครอง และข้อพึงปฏิบัติของผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมือง ทั้งนี้แสดงว่าท้าวปรางค์
 คำทราบดีว่า บ้านเมืองจะร่มเย็นเป็นสุขสงบไฉนนั้นไม่ได้อยู่กับประชาชนฝ่ายเดียว แต่ขึ้น
 อยู่กับผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นสำคัญด้วย และสภาพการปกครองในสมัยโบราณนั้นก็แบ่งออก
 เป็นบ้านเล็กเมืองน้อย มีเจ้าครองนครเป็นอิสระบ้าง ขึ้นกับนครอื่นที่มีอำนาจมากกว่าบาง
 ฉะนั้นจึงตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ท้าวปรางค์คำได้ใช้คำสอนในเรื่องสังขัตติยปรัชญาเป็นเครื่องมือสอน
 เจ้าครองนครต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อให้รู้หลักในการปกครองที่คล้ายคลึงกัน ถ้าเจ้านครต่าง ๆ
 ปฏิบัติตามคำสอนก็จะอยู่รวมกันอย่างสงบสุขไม่ต้องรบพุ่งกัน และถ้าทั้งเจ้านคร และประชาชน
 ปฏิบัติตามคำสอนนี้ด้วย ก็จะทำให้ไม่มีปัญหาทางด้านการปกครอง บ้านเมืองมีแต่ความสันติสุข
 ซึ่งก็เป็นผลโดยตรงมาสู่การปกครองนั่นเอง

นอกจากการสอนแบบตรง ๆ แล้ว ก็ยังมีการสอนโดยทางอ้อม ซึ่งท้าวปรางค์คำ
 ใช้ตัวละครเอกในเรื่องสังขัตติยปรัชญาแสดงตนเป็นตัวอย่างแก่ผู้อ่านผู้ฟัง เพื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟัง
 ประพฤติตามตัวละครที่ดี และไม่ประพฤติดังอย่างตัวละครที่ไม่ดี ในการพิจารณานี้จะแบ่ง
 ผู้อ่านผู้ฟังออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มแรกคือแกพวกกษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองนครและผู้บริหาร
 ประเทศ กลุ่มที่สองคือแกพวกประชาชน ซึ่งรวมทั้งข้าราชการและสามัญชนทั่วไป

ถ้าผู้อ่านผู้ฟังกลุ่มกษัตริย์มองตัวเอกของเรื่อง จะเห็นคุณลักษณะอันดีงามของสังข-
 ตติยปรัชญา ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารี กล้าหาญ ยุติธรรม รุจาโรตประเพณี และขณะ
 เดียวกันก็จะเห็นลักษณะที่ตรงข้ามกันในตัวละครกษัตริย์บางคน เช่น ท้าวสุคราฐ ที่หิวเบาเชื่อ
 คนงายจนเกือบจะสูญเสียโอกาสผู้มีความสามารถไป หรือหกกุมารและนารดาของหกกุมารที่
 เป็นคนอิจฉาริษยาโลกมาก ในที่สุดก็ไม่บังเกิดผลดีแก่ตนแม่แต่ประการเดียว วิธีการประ-
 พินธ์ท้าวปรางค์คำได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ใครทำดีได้ใครทำชั่วได้ชั่ว ดังนั้น
 ผู้อ่านกลุ่มกษัตริย์ย่อมต้องการจะเป็นอย่างสังขัตติยปรัชญาด้วยกันทั้งสิ้น และการจะเป็นเช่น

สังขศิลป์ชัย ไค้กตองปฏิบัติตามอย่างสังขศิลป์ชัยควย วิธีการยกตัวอย่างจากเรื่องนิทานขึ้นมา
สอนกษัตริย์นี้ เป็นวิธีการที่นักปราชญ์นิยมใช้กันอยู่ เช่น เรื่องฮีโตปเทศ และนิทานนางคันไค้
ในภาคอีสาน เป็นต้น ซึ่งหากกษัตริย์เหล่านั้นปฏิบัติตามคุณลักษณะต่าง ๆ ก็จะทำให้ประชาชน
ผู้อยู่ใต้อาณัติปกครองมีความสุขควย

ในอีกลักษณะหนึ่ง ถ้าผู้อ่านกลุ่มประชาชนมองตัวเอกของเรื่องสังขศิลป์ชัย กลุ่ม
ประชาชนจะมองเห็นลักษณะอันดีเลิศของกษัตริย์แบบสังขศิลป์ชัย ซึ่งตรงกับบุคคลในอุดมคติ
อันประกอบด้วย ๓หลักอันได้แก่การปฏิบัติหน้าที่ของตน ตามหน้าที่เสมอ เมื่อเห็นเช่นนั้น ก็ทำให้ประชาชนผู้อยู่
อ่านกลุ่มนี้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อสถาบันกษัตริย์ว่า เป็นสถาบันของบุคคลที่ควรเคารพ
ยกย่องเทิดทูน และยอมรับความมีอำนาจและความสามารถที่สูงส่งเหนือตน ดังนั้นประชาชน
ที่เขาใจเช่นนั้นย่อมไม่คิดกระด้างกระเดื่องต่อผู้ปกครอง ทำให้เกิดผลทางการปกครองที่
กษัตริย์สามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างสงบ และทำให้สถาบันกษัตริย์มีความมั่นคงยิ่งขึ้น
ควย

นอกจากนี้ ผู้อ่านกลุ่มประชาชนยังพบตัวละครบางตัวในเรื่องสังขศิลป์ชัย ที่เป็น
ข้าราชการบริพารที่ดี เช่น นายทัพของท้าวภูมิภักดิ์ที่ยอมรบจนตัวตายเพื่อเจ้านาย หรือ ขุนคอน
ขุนสีห์เห็นวางานของเจ้าสำคัญกว่าเรื่องส่วนตัว และพยายามทำอย่างเต็มความสามารถ
อีกทั้งยังเห็นตัวละครขุนนางที่ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ต้องได้รับโทษในที่สุด เช่น โจร ลักษณะ
ของตัวละครเหล่านี้ย่อมส่งผลมายังผู้อ่าน คือพวกผู้อ่านที่เป็นข้าราชการก็ต้องการจะกระทำ
ความดีเช่นตัวละครในเรื่อง และไม่อยากทำความชั่วเพราะเกรงว่าจะได้รับโทษ ส่วน
ผู้อ่านที่เป็นประชาชนสามัญมองเห็นภาพของขุนนางข้าราชการบริพารที่ดีที่เป็นส่วนใหญ่ ก็จะเกิด
ความยกย่องชมเชยและเชื่อถือบุคคลเหล่านี้ ทำให้ขุนนางข้าราชการบริพารได้รับความร่วมมือ
ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ซึ่งยังผลให้การปกครองประเทศดำเนินไปควยดี

อย่างไรก็ตาม การอ่านหนังสือไม่แพร่หลายนักในสมัยนั้น ประชาชนส่วนมากไม่
สามารถอ่านหนังสือ ดังนั้นเรื่องสังขศิลป์ชัยมาสู่ประชาชนอย่างกว้างขวางก็ด้วยการที่มี
ผู้รู้หนังสืออ่านเรื่องสังขศิลป์ชัยให้กลุ่มประชาชนทั้งในโอกาสต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วใน
บทที่สอง ส่วนผู้อ่านกลุ่มกษัตริย์นั้นส่วนใหญ่มีโอกาสศึกษาจนอ่านออกเขียนได้ ฉะนั้นท้าว

ปรากฏคำจึง เน้นการ สอนสำหรับกลุ่มภักษัตริย์มากกว่ากลุ่มประชาชน แต่ในหมู่ประชาชนก็ได้
รับอิทธิพลทางด้านความคิดและข้อพึงปฏิบัติจากเรื่องนี้ไม่น้อย ฉะนั้น วรรณกรรมเรื่องนี้
จึงมีอิทธิพลเหนือกลุ่มภักษัตริย์และกลุ่มประชาชนมากทางด้านการศึกษา

จุดประสงค์ทางการศึกษาจึงเป็นจุดประสงค์อีกประการหนึ่งของผู้ประพันธ์ที่
นี้อาจจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

2. สังคีตปรัชญาของภาคกลาง

การยกสังคีตปรัชญาของภาคกลางขึ้นมาพิจารณาเปรียบเทียบกับสังคีตปรัชญาของภาค
อีสานในคาน เนื้อเรื่อง ประเภทของเรื่องตามลักษณะเนื้อหา และจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์
ก็เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางด้านเนื้อหา ระหว่างสังคีตปรัชญาทั้งสองภาค และข้าพเจ้าได้ใช้
หนังสือสังคีตปรัชญาของภาคกลางทั้งสี่ฉบับที่กล่าวมาข้างต้นเป็นข้อมูลสำหรับพิจารณา สังคีต
ปรัชญาทั้งสี่ฉบับของภาคกลางนั้น พอจะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภท คือ

ก. ประเภทละคร ได้แก่ ละครนอก และบทรดกติกดาบรพ เรื่องสังคีต
ปรัชญา ทั้ง 3 ฉบับ อันมี บทละครนอกเรื่องสังคีตปรัชญาครั้งกรุงเก่า พระราชนิพนธ์บทละครนอก
เรื่องสังคีตปรัชญาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทรดกติกดาบรพเรื่อง
สังคีตปรัชญาพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ข. ประเภทกลอนสวด ใช้สำหรับอ่าน มีอยู่เพียงฉบับเดียวคือ สังคีตปรัชญาฉบับ
ตากงยายมุน

2.1 เนื้อเรื่อง

เนื่องจากสังคีตปรัชญาทั้ง 4 ฉบับของภาคกลางมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกัน และแพร่
หลายอยู่มาก สามารถหาอ่านได้ไม่ยาก จึงเห็นว่าไม่เป็นการจำเป็นที่จะต้องนำเนื้อเรื่อง
มากล่าวแยกทีละฉบับ แต่จะได้นำมาพิจารณารวมกันไปที่ทั้งสี่ฉบับและกล่าวถึงเฉพาะเนื้อเรื่องตอน
ที่ไม่ตรงกับสังคีตปรัชญาฉบับของภาคอีสานเท่านั้น เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคีต
ปรัชญาทั้งสองภาคทางด้านเนื้อเรื่อง ก็มีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ชื่อบุคคลในเรื่อง สังข์ศิลป์ชัยทั้งสองภาคเรียกชื่อตัวละครในเรื่องต่างกันคือ บิดาของสังข์ศิลป์ชัยในฉบับภาคอีสานมีนามว่า ท้าวสุคราฐ (สุคราต) ส่วนในฉบับของภาคกลางเรียกว่า ท้าวเสนาภุช ว่าเป็นโอรสของท้าวสุคราฐอีกชั้นหนึ่ง นางสุนทรพา ในฉบับอีสาน ในฉบับภาคกลางคือ นางเกษรสุนทรพา นางจันทา ในฉบับภาคอีสาน ในฉบับภาคกลางคือ นางไกรสี นางสีดาจันทร์ ในฉบับอีสาน ในฉบับภาคกลางคือ นางศรีสุพรรณ

2.1.2 สิ่งอุปมาของสังข์ศิลป์ชัย ในฉบับภาคอีสาน นางปทุมามีโอรส 2 คนคือ สังข์ศิลป์ชัย (สินไช) และ สังข์ แต่ในฉบับของภาคกลาง นางปทุมามีโอรสองค์เดียวคือ สังข์ศิลป์ชัย ส่วนสังข์เป็นเพียงสิ่งอุปมาของสังข์ศิลป์ชัยที่ถือคติมีออกมาเวลาเกิดพร้อมด้วยศรและขรรค์

2.1.3 ตำแหน่งบุคคลในเรื่อง ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับภาคอีสาน นางจันทาเป็นแม่เลี้ยงคนหนึ่งของท้าวสุคราฐ มีลูกชื่อสิงหราช หรือสีโห ส่วนในฉบับของภาคกลาง นางไกรสีเป็นเพียงทาสีของท้าวสุคราฐที่มีลูกชื่อสิงหราช

2.1.4 การทำเสน่ห์ ในสังข์ศิลป์ชัยฉบับภาคอีสาน นางทั้งหกทำยาแผดให้ท้าวสุคราฐหลงตน และคิดสินบนโทรโหน่งให้ทายว่าโอรสของนางจันทาและนางปทุมานั้นจะเป็นเหตุให้เกิดภัยต่าง ๆ แก่บ้านเมือง ในฉบับของภาคกลางไม่มีการทำเสน่ห์ มีแต่นางทั้งหกโหน่งให้ทายว่าลูกนางปทุมและนางไกรสีนั้นไม่ดี การที่สังข์ศิลป์ชัยถือศรมานั้นจะฆ่าท้าวเสนาภุช ท้าวเสนาภุชประสงคจะโหดเสีย แต่โทรโหน่งไว้ และบอกให้เนรเทศไปเท่านั้น

2.1.5 อายุของสังข์ศิลป์ชัย สังข์ศิลป์ชัยในฉบับของภาคอีสานเดินทางตามหานางสุนทรพาตั้งแต่อายุได้ 7 ปี และระหว่างเดินทางได้พบและรวมภริมย์กับนารีนลและนางกินรี สังข์ศิลป์ชัยในฉบับของภาคกลางออกเดินทางตามหานางสุนทรพา เมื่ออายุ 11 - 15 ปี¹

¹ สังข์ศิลป์ชัยฉบับกลอนสวด กล่าวว่าสังข์ศิลป์ชัยอายุ 15 ปี แต่ฉบับความเก่าบอกอายุ 11 - 12 ปี.

และไม่ได้เกี่ยวข้องกับนางนารีผลและนางกินรีแต่ประการใด

2.1.6 ท้าววันนุราช วันนุราชในสังข์ศิลป์ชัยฉบับภาคอีสาน เป็นหลานของท้าว กุมภักดิ์ นอนหลับครึ่งละนาน ๆ และหลับอยู่จนรบกันเสร็จ สังข์ศิลป์ชัยจึงให้ไวญเวทน้อง ของวันนุราชไปปลุก วันนุราชรู้สึกตัวตื่นขึ้นมาก็ยอมสวามิภักดิ์ต่อสังข์ศิลป์ชัยโดยดี ส่วนใน ฉบับของภาคกลาง ท้าววันนุราชเป็นพี่ชายของท้าวกุมภักดิ์ครองเมืองอยู่ สังข์ศิลป์ชัยต้อง เดินทางผ่านเมืองนี้ขณะที่ท้าววันนุราชกำลังนอนหลับ หลังจากรบกันเสร็จสังข์ศิลป์ชัยไต่พานางสุเมธทาและนางศรีสุพรรณเดินทางกลับเมืองปัญจาล ท้าววันนุราชไต่พาเหาะข้ามสมุทร มาส่ง เพราะเขาใจว่านางสุเมธทาจะกลับไปเยี่ยมบ้าน ภายหลังเมื่อรู้ว่าสังข์ศิลป์ชัยมาท้าว กุมภักดิ์เสียแล้ว จึงยกทัพไปจะรบกับสังข์ศิลป์ชัย แต่ในที่สุดก็ปรับความเข้าใจเป็นไมตรีต่อกัน ได้

2.1.7 วิธีการที่ท้าววรุณนาคไต่พาท้าวกุมภักดิ์ ในฉบับภาคอีสาน ท้าววรุณนาค ไต่มาสู่ขอนางสีดาจันทร์ต่อท้าวกุมภักดิ์และนางสุเมธทาตามประเพณี แต่ในฉบับของภาคกลาง ท้าวกุมภักดิ์ลงไปเล่นสกาพนันแพ ท้าววรุณนาคจึงต้องยกนางศรีสุพรรณธิดาคืนให้เป็นชายา ท้าววรุณนาค

2.1.8 อุบายของท้าวกุมภักดิ์ที่หลอกสังข์ศิลป์ชัยให้ส่งนางสุเมธทาคืน เมื่อท้าว กุมภักดิ์รบกับท้าวสีโห สังข์ และสังข์ศิลป์ชัยจนเห็นว่าสู้ไม่ได้แล้ว ในฉบับของภาคอีสาน ท้าวกุมภักดิ์ปลอมเป็นไกแสนตัวมาทำให้สังข์ศิลป์ชัยพะวักพะวน แล้วถือโอกาสชิงนางสุเมธทา คืนไปได้ แต่ครของสังข์ศิลป์ชัยไปตามคืนมาได้ สังข์รบชนะท้าวกุมภักดิ์จนท้าวกุมภักดิ์ขาด เจ็บสาหัส นางสุเมธทาจึงขอร้องให้สังข์ศิลป์ชัยตัดศีรษะท้าวกุมภักดิ์เพื่อไพบทุกขกรรมาน ส่วน ในสังข์ศิลป์ชัยของภาคกลางมีสองความคือ ความในสังข์ศิลป์ชัยฉบับกลอนสุภาพ กล่าวไว้ว่าเมื่อ ท้าวกุมภักดิ์ไม่รูว่าจะชิงนางเกสรสุเมธทาคืนมาได้อย่างไร จึงจับเทวดาที่รักษาป่ามาถามรู้ อมารคาของสังข์ศิลป์ชัยและสิ่งหยา แล้วให้เทพทั้งสองแปลงเป็นสองนางนำมาชู้เป็นตัวประกัน ให้สังข์ศิลป์ชัยยอมแพ้ ถึงแม้จะไม่สำเร็จ แต่ท้าวกุมภักดิ์ก็สามารถแย่งนางเกสรสุเมธทาไปได้ สังข์ศิลป์ชัยต้องออกติดตามชิงนางคืนมาได้และฆ่าท้าวกุมภักดิ์ตาย อีกความหนึ่งคือในสังข์- ศิลป์ชัยฉบับบทละคร ความเกากล่าวไว้ว่า ท้าวกุมภักดิ์บังคับให้เทวดาเสกคอกจำปาเป็นรูป

นางปทุมมา แลวนำมาเป็นตัวประกันขู่สังข์ศิลาปรีชย์ นอกจากนั้นเหมือนฉบับกลอนสวด

2.1.9 กระจกานสภาของท้าวกุมภภัตต์ ในฉบับของภาคอีสาน สังข์ศิลาปรีชย์ลงไปเล่นสกาพนันกับท้าววรุณาคคีที่เมืองมาคาล โดยมีใต้นำเอากระจกานสภาของท้าวกุมภภัตต์ลงไปด้วย แต่ในฉบับของภาคกลางส่วนความเกาว่า สังข์ศิลาปรีชย์นำลูกบาทกสภาซึ่งท้าวกุมภภัตต์เคยเล่นกับพระยานาคไปด้วย ส่วนในสำนวนกลอนสวดกล่าว่าว่าสังข์ศิลาปรีชย์นำกระจกานสภาของท้าวกุมภภัตต์ลงไปด้วยเล่นกับพระยานาค

2.1.10 วิธีการที่ท้าวสุทราษฐ์ความจริงว่าสังข์ศิลาปรีชย์เป็นผู้ไปติดตามนางสุมณฑา มาได้ ในสังข์ศิลาปรีชย์ฉบับภาคอีสานกล่าวถึงความตอนนี้อย่างนี้ว่า เมื่อนางสุมณฑาและหกกุมารเข้ามาถึงป้อมจาลนคร นางสุมณฑาได้เลาะความจริงว่าสังข์ศิลาปรีชย์เป็นผู้ไปช่วยนางมาแล้วหายไป และนางได้ตั้งสัตยอธิษฐานเสี่ยงผ้ายาสูบ ชอง และเป็น ว่าถ้าสังข์ศิลาปรีชย์ไม่ตาย ให้นางไคของที่เสี่ยงกลับคืน ครั้นเมื่อขุนจีนนำของทั้งสามสิ่งคังกล่าวมาถวายตรงตามคำบอกเล่าของนางสุมณฑา ท้าวสุทราษฐ์ก็ยอมเชื่อนางสุมณฑา และลงโทษโทษ นางทั้งหก กุมารทั้งหก และแม่แปด ก่อนที่จะออกเดินทางติดตามสังข์ศิลาปรีชย์และโอรสทั้งสอง ส่วนในฉบับของภาคกลางนั้น ความตรงนี้กล่าวไว้ว่า เมื่อนางสุมณฑาเห็นของอธิษฐานเสี่ยงหายของคนที่ขุนจีนนำมาถวาย ก็เตรียมตัวออกเดินป่าตามหาสังข์ศิลาปรีชย์ ท้าวเสนาภุญจึงจำใจต้องออกเดินป่าไปกับนางสุมณฑาด้วยความรักและห่วงใยนางมากกว่าจะเชื่อถือคำของนางสุมณฑา แล้วได้พบสังข์ศิลาปรีชย์ก่อน จึงกลับมาลงโทษนางทั้งหกและหกกุมาร

2.1.11 วิธีการที่ท้าวสุทราษฐ์ได้พบสังข์ศิลาปรีชย์ สังข์ศิลาปรีชย์ฉบับภาคอีสานได้กล่าวถึงความตอนนี้อย่างนี้ว่า นาคพินาเผาคูแลรักษาสังข์ศิลาปรีชย์เป็นผู้นำท้าวสุทราษฐ์ไปยังที่อยู่ของสังข์ศิลาปรีชย์และมารดาในเมืองอินทปัตถ์ ส่วนในฉบับของภาคกลางนั้นมีสองความคือ ความในบทละครนอกกล่าวไว้ว่า สังข์ศิลาปรีชย์ออกเที่ยวป่ามาพบเสนาของท้าวเสนาภุญแล้วเกิดต่อสู้จึงเป็นเหตุให้ท้าวเสนาภุญได้พบโอรส อีกความหนึ่งคือในฉบับกลอนสวด สังข์ศิลาปรีชย์กำลังเล่นอยู่กับบริวาร นางเกสรสุมณฑา และนางศรีสุพรรณมองไปพบเขา ท้าวเสนาภุญจึงได้พบโอรส

2.1.12 ความตอนจบของเรื่อง ในฉบับของภาคอีสานหลังจากสังข์ศิลป์ชัยได้
 เชาพิธีราชาภิเษกขึ้นครองเมืองปัญจาลแล้ว ท้าววรุณนาคโคสสงหุตมาทูลขออนางสีดาจันทร์กลับ
 ไปเป็นชายที่เมืองบาดาลตามเดิม แต่ในฉบับของภาคกลางจบลงด้วยตอนที่ สังข์ศิลป์ชัยได้
 รับการราชาภิเษกเป็นเจ้าครองเมืองปัญจาล และไคนางศรีสุพรรณธิดานางเกษรสุมนทา
 เป็นมเหสีของพระองค์ด้วย

2.1.13 ฉากรบในเนื้อเรื่องระหว่างท้าวกุมภกับสังข์ศิลป์ชัย ในสังข์ศิลป์ชัย
 ฉบับภาคอีสานได้กล่าวถึงฉากรบไว้อย่างมโหฬาร มีการพรรณนาขบวนทัพ วิธีการรบ ความ
 สามารถ และลักษณะของแม่ทัพนายกองอย่างละเอียดและยาวมากคล้ายรวมเกียรติ ส่วนใน
 ฉบับของภาคกลาง กล่าวถึงเพียงคร่าว ๆ ในเรื่องการรบไม่ละเอียด เพียงให้รู้ว่ามีกร
 ทำสงคราม และท้าวกุมภทศทองพ่ายแพ้เท่านั้น

เนื้อเรื่องของสังข์ศิลป์ชัยฉบับภาคอีสานนั้นพิสดารมากกว่าฉบับของภาคกลางมาก
 แต่โครงเรื่องหรือแกนเรื่องนั้นยังคงเหมือนกันคือ เป็นเรื่องของกรพลัดพราก แล้วมีการ
 เดินทางผจญภัยต่าง ๆ จนในที่สุดก็มาพบกัน และจบลงด้วยการอยู่รวมกันอย่างมีความสุข

เนื้อเรื่องของสังข์ศิลป์ชัยฉบับภาคอีสานต่างกันกับฉบับของภาคกลางมาก ทั้งนี้อาจ
 จะเป็นไปได้ว่า เรื่องสังข์ศิลป์ชัยนั้นเป็นเรื่องที่มีมาก่อนจะเกิดบทละครหรือมีผู้นำมาประพันธ์
 ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ต่อมาเมื่อมีผู้นำมาประพันธ์ไว้ในท้องถิ่นต่าง ๆ เนื้อเรื่องจึงมีราย
 ละเอียดแตกต่างกันออกไป เพราะจกจากกันมาโคตต่าง ๆ กัน

มีข้อพิงสังเกตอีกประการหนึ่งคือ สังข์ศิลป์ชัยฉบับภาคอีสานนั้น มีเนื้อความบางตอน
 ที่ผู้ประพันธ์ได้คำนึงถึงความเป็นจริง เช่น สังข์ศิลป์ชัยอายุเพียง 7 ขวบเดินทางไปช่วยอา
 และโคแก่ยวของกับนางกินรี แต่ทั้งนี้ท่านผู้ประพันธ์อาจต้องการเน้นเรื่องปาฏิหาริย์ของ
 สังข์ศิลป์ชัย ซึ่งถือว่าเป็นโพธิสัตว์มากกว่าความสมจริงก็เป็นได้

2.2 ประเภทของเรื่อง

สังขศิลป์ชัยทั้งสี่ฉบับของภาคกลาง ถ้าจะแบ่งประเภทออกตามลักษณะเนื้อหา ก็สามารถจัดเข้าอยู่ในประเภท comedy ซึ่งใน Dictionary of Literary Terms ของ Harry Shaw ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า

เหตุการณ์ที่น่าเย้ยหยัน นาหัวเราะ นาขบขัน หรือ งานชุดต่าง ๆ ที่เขียนขึ้นเพื่อความสนุกสนาน รอยยิ้มและเสียงหัวเราะ ความหมายที่เฉพาะกว่านี้ comedy (ซึ่งในภาษากรีกหมายถึง การกระทำที่ทำให้เกิดความทุกข์ และการร้องเพลง) หมายถึงวรรณกรรมที่เขียนขึ้นด้วยท่วงท่าที่แสดงอย่างเบา ๆ อย่างตลก ๆ อย่างล้อ ๆ และอย่างเสียดสี¹

สังขศิลป์ชัยฉบับของภาคกลางก็มีลักษณะดังนี้ครบถ้วนอยู่ในบุคลิกลักษณะนิสัยของตัวละครที่ก่อให้เกิดความขบขัน เพราะไม่มีความแน่ใจในตนเอง เช่น ใน สังขศิลป์ชัยฉบับกลอนสวด โดยบรรยายบุคลิกลักษณะของท้าวเสนากฎไว้อ่อนหนึ่งว่า

ท้าวพังอรไท	คิดขึ้นมาไค	ตรัสมีชงคา	จริงเจียวเจ้าพี่
เหมือนมีวาจา	เจ้าปทุมกัลยา	มารับเสียดไกล	
วานางอุบาทว์	ส่วนโอรสราช	ขอสังขศิลป์ชัย	จริงเหมือนค่านอง
ทั้งสองจะไป	เที่ยวคองไพโร	ให้พบลูกยา	
เสด็จแล้วบัคคด	สั่งให้สามนค	เตรียมพลโยธา	เราจักเสด็จไป
รับไหลูกยา	เร่งเร้วอย่าช้า	เราจักเสด็จไป	²

¹ Shaw, Harry, Dictionary of Literary Terms (New York : Mc Graw-Hill Book Company, 1972), p.84.

² สังขศิลป์ชัยกลอนสวด, (พระนคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2512), หน้า 301. (พิมพ์แจกในงานกุศลพระราชทาน ณ วัดป่าโมก อําเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง, 1 พฤศจิกายน 2512).

แต่พอถูกทัตทานจากหกกุมารว่านางเกสรสมณฑาถูกผีเข้าเข้าไป ท้าวเสนาภูก็กเชื่อ
งาย ๆ แล้วเปลี่ยนใจใหม่ว่า

ฟังหกเจ้าไช	ขอบนำพระทัย	สมเค็จภูมิ	สั่งให้หยุดพล
จรดลโยมี	ทุกชควยเทวี	กรรมนี้ช้อใด	1

ลักษณะบุคลิกนิสัยของตัวละครที่โหด ทำให้เหมือนตุ๊กตาล้มลุก แล้วแต่ใครจะผลัก
ไปทางทิศใดนั่นเอง ที่ทำให้ผู้อ่านและผู้ชมเกิดความขบขัน ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่ใน สังข์
ศิลป์ชัยทุกฉบับของภาคกลาง และการที่ผู้ประพันธ์นำตัวละครที่เป็นกษัตริย์มาเป็นตัวละคร
ที่ขบขันเช่นนี้ ช่วยให้อ่านรู้สึกใกล้ชิดกับกษัตริย์ยิ่งขึ้น เพราะเห็นวากษ์ตรีบีคือ ปุณ
ณะเดียวกันก็เป็นการวิจารณ์กษัตริย์ว่าถ้าเป็นคนไม่มีหลักในการปกครองที่มั่นคง และขาด
ความมั่นใจในตนเองแล้ว ก็ไม่ผิดกับตัวตลก ฉะนั้นเรื่องสังข์ศิลป์ชัยจึงมีได้เป็น Comedy
ที่ไร้ค่า แต่เป็น Comedy ที่มีคุณค่า เปรียบเสมือนยิงนกสองตัวควยกระสุนเพียงนัดเดียว
เพราะให้ทั้งข้อคิดเห็น และความสนุกสนานไปพร้อม ๆ กัน

2.3 จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง

จุดมุ่งหมายที่เด่นชัดของผู้ประพันธ์ เรื่องสังข์ศิลป์ชัยของภาคกลางนั้น พอจะจัดเข้า
เป็นหมวดหมู่ใดดังต่อไปนี้

สำหรับสังข์ศิลป์ชัยที่เป็นบทละคร ไม่ว่าจะฉบับกรุงเก่า ฉบับพระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ฉบับละครดึกดำบรรพ์ ต่างมีจุดประสงค์ที่เด่นชัดตรงกันคือ
ต้องการแต่งขึ้นไว้สำหรับเล่นละคร เพราะตนฉบับสังข์ศิลป์ชัยฉบับกรุงศรีอยุธยาที่อยู่ในหอ
สมุดแห่งชาติปัจจุบันส่วนมากได้มาจากโรงละครวังกรุงเก่า เช่น กลอนบทละคร สังข์ศิลป์ชัย
(ความเก่า) เลขที่ 105 มีคที่ 137 เดิมเป็นของโรงแม่แว้งเป็นต้น²

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 302.

2 ชื่อโรงละครดึกดำบรรพ์

ละครนอกในสมัยอยุธยา นั้น เคยได้รับความนิยมให้แสดงในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ดังจดหมายเหตุของลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เขามายังกรุงศรีอยุธยาสมัยพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกถึงละครนอกไว้ว่า

มหรสพที่ชาวสยามเรียกว่า ละคร (Lacône) นั้นเป็นบทกวีนิพนธ์สุดดีความกล่าหาญแกล้งนาฏศิลป์ ไรเวลาแสดงถึงสามวัน ตั้งแต่แม่โมงเช้าถึงเจ็ดโมงเย็น ตัวเรื่องนั้นเป็นคำกลอน แสดงให้เห็นเป็นจริงจัง และตัวแสดงที่อยู่ในฉากนั้นหลายคนจะฉลัดกันร้องเมื่อถึงบทของตัว ตัวละครตัวหนึ่งขับร้องในบทของตัวชื่อเรื่อง และตัวแสดงอื่น ๆ ก็ขับร้องตามบทของบุคคลที่เรื่องนั้นกล่าวพากฟิงไปถึง ตัวละครผู้ชายเท่านั้นที่ขับร้อง¹

ความนิยมละครนอกนี้ คงสืบทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องนี้ในสมัยรัชกาลที่สอง เพื่อไว้เล่นละครอีกอีกทั้งสั่งขีลปี่ขลุ่ยขลุ่ยละครก็ทำบรรพนี้กับประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้แสดงละครเช่นกัน ดังปรากฏในมูลเหตุที่จะเกิดเรื่องบทละครดึกดำบรรพ์ ว่า

เมื่อในรัชกาลที่ 5 มีเจ้าฝรั่งต่างประเทศ เขามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่อง ๆ มีพระราชประสงค์จะให้มีการขับร้องบรรเลงเพลงไทยเทียบควยคอนเล็ดฝรั่ง สำหรับเล่นรับแขกเมือง โปรดฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวังศ์วิวัฒน์ ซึ่งบังคับการกรมมหรสพอยู่ในสมัยนั้นคิดจัดการคอนเล็ดขึ้น เจ้าพระยาเทเวศรา เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระ

¹ ลาลูแบร์, มร.เคอะ, จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, เล่ม 1 (พระนคร : กวางหนา, 2510), หน้า 218.

นริศรานุกิตวงศ์ ทรงเชี่ยวชาญการดนตรี จึงกราบทูลขอให้ช่วยทรงเลือก
 สรรพบทและลำนำสำหรับขับร้องคอนเสิร์ต แต่คอนเสิร์ตซึ่งจัดขึ้นครั้งแรกเป็นแต่
 เพลงที่ไพเราะมาร้องประสมเสียงชายหญิงเข้ากับเครื่องปี่พาทย์ ส่วน
 บทที่ร้องไม่คิดถือเป็นเรื่องอันหนึ่งอันเดียวกัน ครั้นเมื่อเกิดมีการเล่นคอนเสิร์ต
 ต่อมาเนื่อง ๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุกิตวงศ์ จึงทรงพระดำริจัด
 บทคอนเสิร์ตให้ร้องต่อกันเป็นเรื่อง... ต่อมาเจ้าพระยาเทเวศรฯ จึงคิดเติม
 ตัวละคร เข้าว่าประกอบด้วย เรื่องคอนเสิร์ตเป็นการเล่น 1

จากมูลเหตุที่เกิดบทละครดึกดำบรรพ์ ย่อมเห็นชัดแล้วว่าละครดึกดำบรรพ์เกิดขึ้น
 เพื่อใช้แสดง ดังนั้น บทละครดึกดำบรรพ์ซึ่งศิลปะขบขันเกิดขึ้นด้วยเจตนาเดียวกัน

สำหรับ สังคีตปรัชญานับถวายนวนิด ผู้เขียนได้แสดงจุดประสงค์ที่เด่นชัดไว้สอง
 ประการ คือ

ก. ผู้ประพันธ์ ต้องการแต่งเรื่อง สังคีตปรัชญานับถวายนวนิด เพื่อให้คนทั่วไปอ่าน
 เพราะตนฉบับเก่าสมัยอยุธยาได้สูญหายไปครั้งเสียกรุงครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 ซึ่งผู้ประพันธ์
 ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของเรื่องว่า

ข้าขอแต่งบทกลอน	นี้ขอยอมอยู่แต่ก่อนมา
เรื่องราวานานคราครา	นานนักหนามากอนไกล
สมดุ๊กสูญหาย	เพราะวุ่นวายเสียเมืองใหญ่

¹ บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังคีตปรัชญา, ภาคต้น (พระนคร : โรงพิมพ์
 โสภณพิพรรฒนากร, 2471), หน้า 1 - 2.

บทกลอนซ้ำใจ

ชาติค้แปลงแต่งประสม

.....

.....

.....

.....

ผูกเอาไว้เป็นนียาย

.....

.....

.....

.....

.....

ช. ผู้ประพันธ์แต่งเรื่องนี้ เพื่อต้องการผลบุญจากการแต่งสังฆศิลป์ชัยช่วยใหญ่
ประพันธ์ได้พบพระศรีอารียตามคติโบราณของคนไทยแต่เดิมมา ที่ประพันธ์เรื่องใดแล้วมัก
จะมีการตั้งความปรารถนาไว้ในตอนท้ายของเรื่อง และในฉบับกลอนสวด ผู้ประพันธ์ก็ได้ตั้ง
ความปรารถนาไว้ในตอนท้ายเรื่องว่า

ตาคงยายมุน	ตั้งใจเพิ่มพูน	ขอพรใส่เกศา	สร้างสังฆศิลป์ชัย
ควยใจศรัทธา	ทำไว้นึกหนา	สร้างไวจนจบ	เกิดชาติใดใด
ขอให้ได้พบ	ให้ไปประสบ	พบพระศรีอารีย	²

นอกจากจุดมุ่งหมายเด่นชัดของผู้ประพันธ์ที่โลกลาวมาแล้วข้างตน ชาวเรา
ยังเห็นว่าผู้แต่งเรื่องสังฆศิลป์ชัยยังมีจุดมุ่งหมายอื่นอีกคือ พระราชนิพนธ์ทละครนอก เรื่อง
สังฆศิลป์ชัยในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ นั้น องค์คุณทรงพระราชนิพนธ์คงมีจุดมุ่งหมายอื่น
อีก เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดทรงบทละครนอกทุกดั่งประเภทหนึ่ง
ถึงกับ สุนทรภู่ได้บันทึกไว้ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงามว่า

1. สังฆศิลป์ชัยกลอนสวด, หน้า 2.

2. เรื่องเดียวกัน, หน้า 410.

ครานั้นสมเด็จพระพันวษา¹
จะออกโอรสไปรคขุนแผนแสนสะท้าน
ให้เคลิ้มพระองค์ทรงกลอนละคอนนอก
ลิ้มประภาษราชกิจที่คิดไว้

เหลือบเห็นหน้าพลายงามความสงสาร
แต่กรรมนั้นบันดาลคลลพระทัย
นึกไม่ออกเวียนวงให้หลงไหล
กลับเข้าไปในแทนที่ศรีไสยา²

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นพระราชบิดาทรงโปรดละครนอก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ก็คงจะทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย เพื่อเอาพระทัยพระราชบิดา เพราะหลังจากพระองค์ขึ้นเสวยราชสมบัติแล้วก็มีใต๋ทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกอีกเลย

จุดประสงค์คงกล่าวมาข้างต้นทั้งหมดของกวีภาคกลางนั้น แตกต่างจากจุดมุ่งหมายของท้าวปรางค์คำที่ประพันธ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัยขึ้นมามาก อย่างไรก็ตามผู้ประพันธ์ทุกคนไม่ว่าจะประพันธ์สังข์ศิลป์ชัยฉบับใด หรือในท้องถิ่นใด ยังมีจุดมุ่งหมายในการแต่งที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือ ต้องการแสดงฝีมือทางด้านแต่งคำประพันธ์ไว้ในกวีนิพนธ์ เพื่อให้นามและพระนามปรากฏอยู่ในวรรณพิภพแห่งนี้ตลอดไป

¹ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ทรงสันนิษฐานว่า สมเด็จพระพันวษา คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

² ขุนช้างขุนแผน (พิมพ์ครั้งที่สิบสี่, กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2513), หน้า 536.